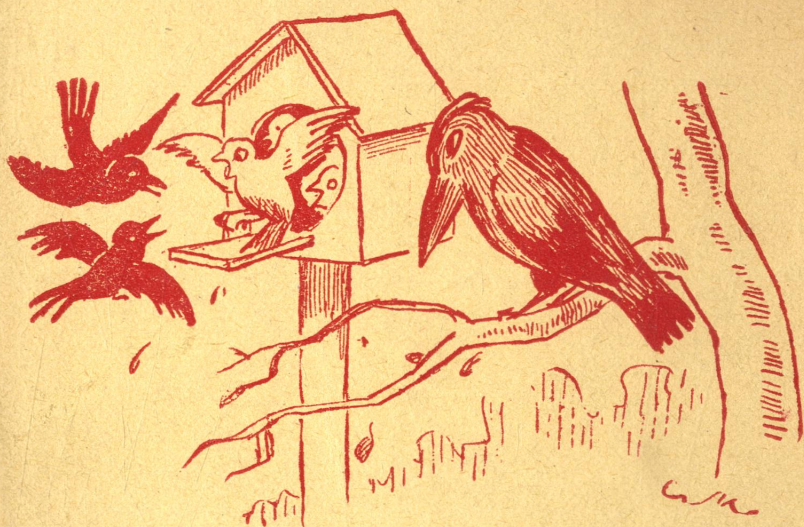

БІЙНА

ГОРОБЦІВ

ЗІ ШПАКАМИ

ВЕСЕЛІ ОПОВІДАННЯ

27
ОБРАЗКІВ

26.624
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ВІЙНА ГОРОБЦІВ ЗІ ШПАКАМИ

ТА ІНШІ БАЙКИ Й ОПОВІДАННЯ

ДАРУНОЧОК ЧЕМНИМ ДІТЯМ

БІБЛІОТЕКА
ХРИСТІАНСЬКОГО ІНТЕРНАТУ
ДЛЯ СТУД. МОЛОДІ У ЛЬВОВІ.

Ш9(2)6-4u92

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 6766

Л
В
№

Друкарня „Діла“, Львів, Ринок 10.

Бібліотека РСУК. ч. 29.

Впорядкував К. Коберський.

26 624.
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

БІБЛІОТЕКА
ХРИСТІЯНСЬКОГО ІНТЕРНАТУ
ДЛЯ СТУД. МОЛОДІ У ЛЬВОВІ.

Добра рада в слухний час.

Цвір, горобчик моторненький
Був пустунчик немаленький,
І сварливий і верткий;
В день по нивах, по долинах
В ніч по деревах, хатинах
Волоцюга, ще й який!

Всяка твар про завтра дбає
Всяк хатину й кут свій має
Щоб сховатись в мокрий час.
Цвір один лише гасає
Про гультайство лиш думає,
Як то часом є і в нас.

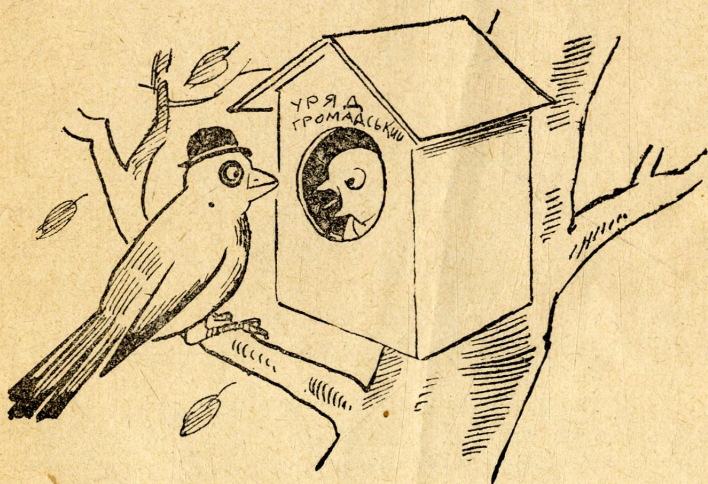
Та таке вже в світі право
Що кінець є всій забаві.
Вічного ніщо нема...
Зразу стало сіро, зимно
А за тим прийшла нестримно
Безсердечная зима.

Закрутився Цвір нетяга
Запищала жінка Яга
Розкричалась на весь пліт:
„Ти лінтяю, волоцюго,
Світовий пустий драбуго!
Так ти дбаєш про наш рід?!

„Деж я бідна притулюся
 Перед зимном схоронюся
 Де дітей я приміщу?
 Всі кутки уже заняті
 Кожний криється у хаті
 Від морозу чи дощу.

„Зараз мені вибирайся
 Хоч повіся, хоч застався,
 Але хата щоб була!
 Щоб з нас другі не сміялись,
 Своім гніздом не пишались,
 Бо не ждять тобі добра!

Війтом був тоді в громаді
 Щиглик, пишний пан, в параді,
 Із червоним черевцем.
 Цвір до нього із поклоном:
 Змилуйтесь над моїм стоном!
 Дайте хату хоч тихцем!

Щиглик їв тоді снідання,
І скричав: „Урядовання“
Є у мене в інший час.
А як хочеш мати хату
До нашого магістрату
Подання слід внести враз!

Не забудь, що штемплів треба,
Бо без штемплів лиш до неба
Подання приймають нам.
А до штемплів ще оплату
За шість місяців за хату
Згори дати треба там.

Та і того ще не досить
Хатня криза всім термосить
Це вже здавна знає світ
Навіть приповідка каже:
„Добре їде той, хто **маже**“,
„Хто не маже, той стоїть“.

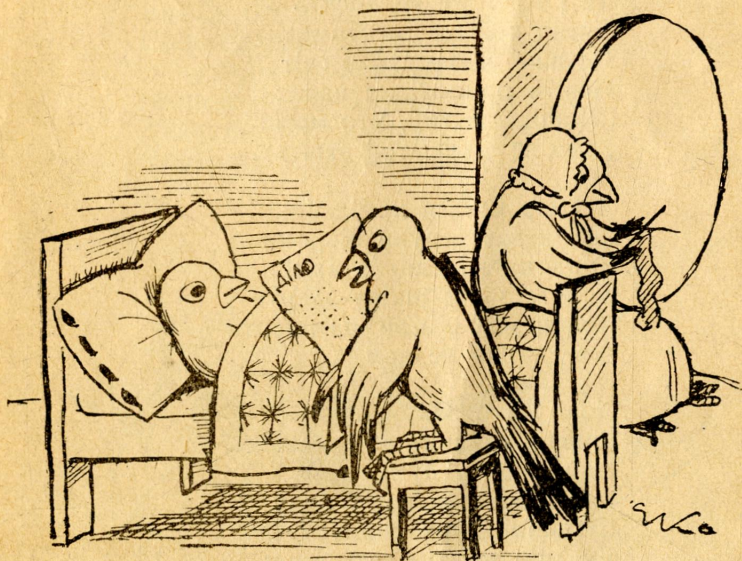
А Цвір взявся попід боки:
„То з вас деруни нівроки...
Кровопійці! Ганьба вам!
Хочете з нас шкіру здерти?!
Хочби мав я з зимна вмерти
Ані сотика не дам!“

Далі люто закричавши
Гнівno крильми замахавши
Цвір рішучу думку взяв:
Наплювать на вашу раду
Штемплі, дари, підлу зраду
Я-б при вас тут геть пропав!

Цвір **на власні здався сили!**
Всі поля, гаї, могили
Облетів і обійшов
У розкішній рай-долині,
У саду князя Добрині
Він собі гніздо знайшов.

Це була розкішна хатка,
 Мало хатка, а палатка,
 Що шпакам князь дарував.
 Шпаки в вирей полетіли
 Їх палатку у тій хвилі
 Цвір з родиною заняв.

Там така була вигода
 Тепло, м'яtko, мов господа,
 „Перша кляса“ готель був!
 Горобчиха гаптувала,
 А дітвора гарцювала.
 Цвір про горе геть забув.

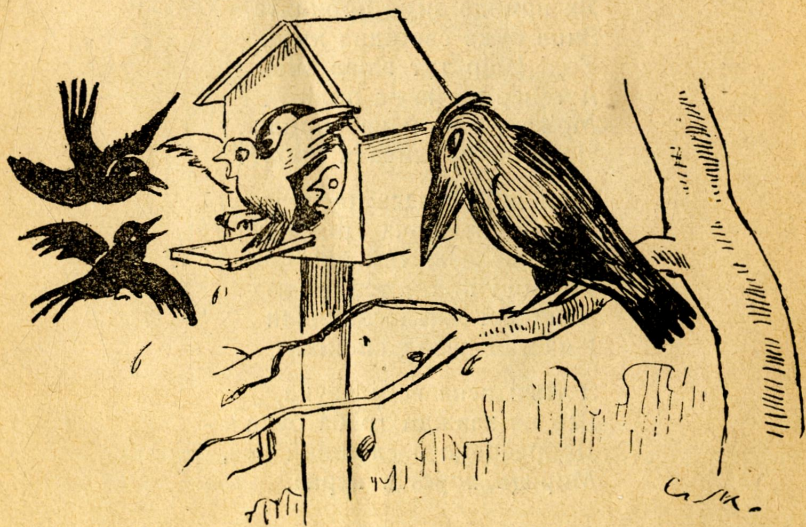
Тут були аж три покої
 Гарних, чистих вікон трое
 Стришок з діркою на світ!
 Горобчиха ввечір пряла
 Дочка часопис читала
 Батькови, як в ліжко ліг!

Та таке вже в світі право
Що кінець є всій забаві,
А дурничці прийде край.
Засвітило, потепліло
У потоці зашуміло
Пробудивсь зелений гай.

І одної ясен-днини
До Цвірової хатини
Надлетіли шпаки два:
„Що за диво, що за право?
Що за розбій?! Хто лукаво
В нашій хаті пробува?!”

„Виноситься — доки добрі!”
Так кричать шпаки хоробрі.
Та не рухається Цвір...
А Цвірчиха й Цвіринята
Кажуть: „Ні, то наша хата,
Ми не підемо на двір!”

Так від слів прийшло до діла.
Ось Шпачиха підлетіла
І Цвірчиху в плечі — дзьоб

Цвір від злости затрусився,
Зіжив піря, підкотився
І заїхав Шпака в лоб.

Гей, зчепилася громада... —
На той крик злетілись стада
І шпаків і горобців
Була там борня крівава,
Дерли піря з ліва з права
Було кілька ран, синців.

Старий ворон приглядався,
І під вусом усміхався
Як ласкавий дідуган.
Далі скочив між вояцтво
Почублене те юнацтво:
„Перестаньте! — Кажу вам!“

Гей, чи вам усім не соромно,
А для птахів не обидно,
За дурницю кровцю лить?
Шпак тут літом жив і буде...
Погодіться добрі люди,
Бо лиш згода світ держить!

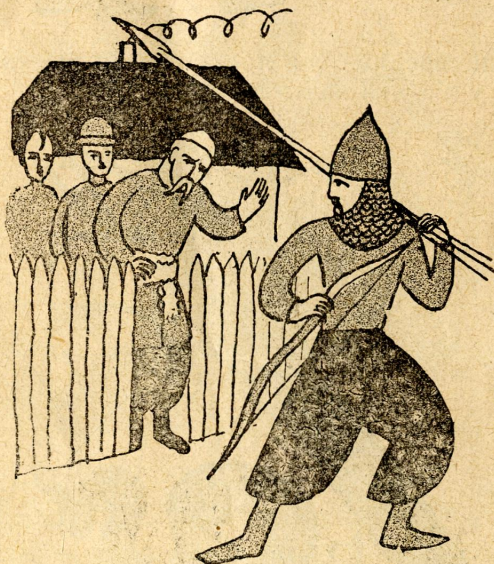
Як прийде зима проклята,
Знов буде свободна хата,
Тоді Цвір тут влізе знов.
А тепер весна на полі,
Може спати й на тополі...
Пощо-ж проливати кров?!”

Всім подобалась ця рада
Миттю пташача громада
Перервала лютий бій.
Горобці повилітали,
А шпаки житло зайняли
І настав назад спокій.

З того ясна всім наука,
Що не завжди треба бука —
Добра рада в слухний час,
Мирить ворогів нераз.

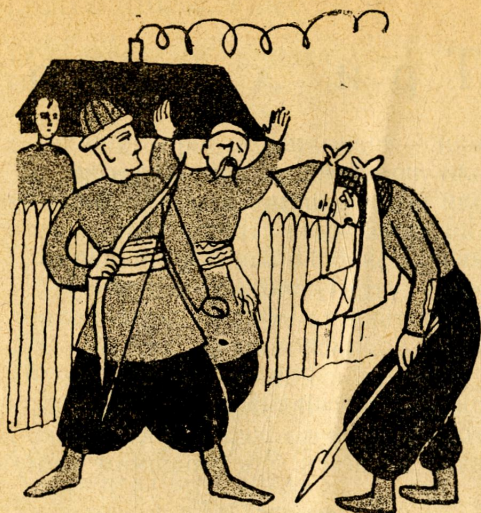
Три лицарі.

Колись давно, ще за царя Гороха,
Коли людей на світі було троха,
Коли кругом шуміли темні бори,
А по лісах жили страшні потвори,
Давно, давно побіля бору цього
Стояв хутір господаря одного.
Жив батько там і три сини соколи,
Що не боялися нікого і ніколи.
А на горі високій і стрімкій
При жерелі гніздився лютий змій.
Хто підійшов до жерела за близько —
Палив вогнем і бив страшним хвостиськом.

От каже раз найстарший син: „Гей, тату,
Піду я вбю потвору цю прокляту!“

Пішов. Нема — нема. Аж повертає
Потовчений, поранений, кульгає.

Тоді середний син пробує свого щастя
Іде у ліс, чей вбити змія вдасться.

Не допомогла на бісове насіння
Відвага хлопця й боеве уміння.
Зломився меч, а неранений змій
Загнав його на дерево як стій.
Потовк хвостом і полум'ям попік,
Що наш юнак ледви з душею втік.

Час проходив. А біля жерела
Паношилась страшна потвора зла.
Нікому приступу до ліса не давала.
А хто зайшов, то того забивала.
Аж раз брати знайшли спасенну раду,
Як від змія освободить громаду.

„Підемо, — кажуть — втрійку на змія.
Бо все, що три, то не одно рамя!“
Пішли у ліс. Коротко вівся бій,
Сконав у нім непобідимий змій.
А трьох братів потреба научила,
Що в згоді й спілці є велика сила.

Як вовки людину розуму навчили.

(Жартіблива історія з передісторичної доби).

Це діялося в тих прастарих, давних часах, коли людей було ледви трохи на світі. Жили вони одинцем по лісах і по скальних печерах, ховаючись від диких звірів тай від себе самих. Бо не знали тоді ще люди, що в „єдності сила“ і один ворогував на другого, не вірючи йому ні на волос. Може й тому було мало людей на світі — бо їх не лише мочили дощі, морозила зима, загризав лев чи ведмідь, але до того ще й свої „добрі сусіди“. Нераз бувало спить собі така доісторична людина у своїй печері, а того й не знає, що вже до неї підкрадається сусід з того боку гори та грубезною палюгою готується розчерепити йому голову; сусід бачте хотівби засісти в його печері, бо вона тепліша, як його власна. От тому то проходили сотні й тисячі літ, а людей на землі наче й не прибувало.

І справді раз воно так було, що спала собі в своїй скальній печері півдика людина.

Був це рослий, кремезний чоловігя, бородатий і кудлатий (бо гребенів ще тоді ні щіток люди не вживали). За весь стрій йому служила шкіра з дикї лісної свині, що колись упала під ударами гострого каменя, який служив нашому чоловікові за сокиру і за меч одночасно. До того часу наш „Свинський Зуб“ (бо так він себе прозвав по забиттю великого вепра) полював тільки на зайців, серни, борсуків, ловив всяку дрібноту і червачню, в біді навіть жаби, і тим себе годував — а від великого звіра ховався здалека. А тоді так якось зайшло, — що ніяк було від вепра втікати і треба було вибирати або смерть або вбити дику свиню. Сталося так, що свиня мала більше охоти вмирати і дала себе вбити. А лю-

дина була так очарована своєю силою і перемогою, що наперед скакала чверть години на одній нозі, а потім десять хвилин на другій — з радости; це був ніби танець перемоги (подібний в дечім до „чарльстона“).

„Свинський зуб“ убиває дикого кабана.

Відтак людина виломила вепрові його красні як два серпи білі клеваки (зуби) і завісила собі на мотузку на шиї — мовляв, бачте, люди, хто з вами говорить: той, що самого Кабана забив! І стала про себе людина думати, що вона тепер має ім'я (бо досі не мала), а це ім'я звучало дуже красно і гордо: Свинський зуб!

Отже, як то ми вже зачали розказувати, спить собі раз Свинський зуб у своїй палаті, попоївши шинки з лісової серни, припраженої на сонці (бо вогню ще лісова людина не вигадала) — і сниться йому, як то він задавив власними руками свого лютого ворога з того боку гори, там, де скала звисає над самою пропастю, і де в скалі є красна печера, вирубана руками Швидкого Оленя (так звався сусід, бо ноги мав швидкі до бігу і легкі до скоку). Той сусід, Швидкий

Олень, вже давно сидів Свинському Зубові у печінках. В нього була краса хата, а головню те, що вхід до хати не був знизу, з землі, як у Свинського Зуба; щоб дістатися до неї, треба було добре до гори дряпатися у щілині між двома скалами, і аж тоді було гейби вікно у скалі, куди залазилося до печери. Ніякий ще звір не втяв такої штуки, щоб туди залізти і ось тому Швидкий Олень все спав супокійно, як борсук, нічим не журачись. Не так в нашого Свинського Зуба — тут все на рівній землі й вхід до хати треба було завалювати каменюкою, аби яка біда не залізла. Так от і у сні не мав супокою Свинський Зуб — все про те мріє, якби то вигнати Швидкого Оленя з району та засісти у його твердині.

Такі злі, некооперативні думки сиділи в серці Свинського Зуба. Правда, троха його вину об'легчує та обставина, що тоді ще не було Ревізійного Союзу Українських Кооператив, котрий видав плякатики з написами такими, як „В єдності сила!“, „Громада великий чоловік!“ або „Єднаймося, братаймося в товариство чесне!“. — Але хочби навіть, то все таки якесь сумління чоловік повинен мати! Як же так, чи то по християнськи, так „любити ближнього“? (Але й то правда, що це діялося ще на довгі тисячі літ перед народженням Христа, отже християнської науки ще тоді не знали).

Досить, що наш доісторичний чоловік, Свинський Зуб, мав серце повне злоби до своїх соплеменників, таких самих, як він, людей і кував на них зраду. Дарма, що він міг нераз бачити, як німа лісова тварина горнеться одно до другого і в тій спілці знаходить захист свого життя і радість та втіху. Нераз він бачив, як ворони сотнями цілими баришкували по горбочку — кілька там було радісного писку і скреготу, ціла жидівська школа, а все з великої утіхи громадного життя у згоді! Бачив теж великі кіпці, що насипали собі лісові муравлі — це такі в них хати бувають — і бачив, як вони згідливо трудяться коло тої своєї роботи. Але нічого з того для себе не вимудрував, наука йшла цілком, як то кажуть, у ліс!

Коли так спав Свинський Зуб, нагло його пробудив якийсь галас. Прокинувся, бачить, як відвалено з гуком камінь від його печери і п'ять чи шість лісових гієн вже здалека від печери уносили з собою його мясо, його серну, що він тільки вполював і зачав було споживати. Бігти за ними — вже не було чого. Свинський Зуб тільки розкричався на ціле горло, лаючи злодіїв хуліганями і голодранцями. Коли вспо-

коївся — став у голову заходити, як це так сталося, що таку велику скалу рушила з місця така мізерота, така паршива, смердюча, падлоїдна тієна? (Тієни, як вам відомо з науки зоології, годуються падлом). Не інакше, як хіба всі нараз мусіли звалитися ногами на каменюку і то з цілим розгоном — бо інакше ніяка сила не годна була того вдіяти, щоб зрушити з місця ворота до його хати!

Якби наш Свинський Зуб не був такий ще тяжкий на голову, то бувби вже тоді витяг з тої немилої пригоди науку для себе, що „в єдності сила“, що та сила навіть скали перекидає. Але як сказано, наш Свинський Зуб був аж такий засліплений індивідуаліст (то значить той, що знає тільки себе і для себе), що кооперативна думка якось не йшла йому в голову. Він тільки здорово пошкрабався чорними як земля пазурами за немитим ухом, аж білі борозди повиступали і сплюнув з пересердя:

— Ігі на тебе! Щоб тобі тур та пек!

Прийшлося замість далі спати — негайно лагодитись на нове полювання, щоб не пропасти з голоду. Булоби хоч на три-чотири дні харчу, та ще якого делікатного, а тут от тобі маєш! І все через тих паршивих, вонючих злодюг, харцизяк!

Пішов Свинський Зуб в ліс на лови і взяв з собою лука й сім стріл (затямте добре, що сім). Першою стрілою забив молоде оленятко. Витягаючи стрілу зломив її (отже лишилося йому вже лише шість стріл).

Скоро потім побачив перелітаючу дику гуску і стрілив. Та ба — як то кажуть мисливці — піря злетіло, а мясо полетіло. Отже і гуска пропала і стріли не стало. (Лишилося стріл п'ять).

Нагло чує Свинячий Зуб за собою якесь приємне кламцання зубами. Оглянувся... вовки. Вовк, як одинцем ходить, то душа в нього наче в зайця, та в громаді — вовк страшний і напастливий — так подумав собі Свинський Зуб (шкода, що йому тоді не було до філософування, а то напевно прийшовби до кооперативної думки, що в єдності сила). Не довго думаючи, скочив за дерево і випустив одну за другою всіх п'ять стріл та убив ними п'ять вовків. Але, що їх всіх було 32, отже лишилося ще живих 27. Вони ані трохи не збентежилися втратою кількох своїх боевиків і всі як на команду кинулися на нашого індивідуаліста, що ганебно дав ногам знати,

не забуваючи все таки потягнути з собою своє оленятко. Пару скоків і вже був наш герой на високій галузі поблизького дуба, спозираючи в низ на вовчу громаду, що виючи гнівно обступила дерево.

Сиділи так довго — людина на дереві, вовки під деревом і аж тепер нарешті мав Свинський Зуб доволі вільного часу на роздумування. Бо щож мав іншого до роботи? Спати було ніяк, а то упавби та пішовби сірим вовкам у зуби.

Пару скоків і вже був наш герой на високій галузі.

І от доміркувався нарешті до правди, чому він, хоч такий сильний і відважний, що убив самого Великого Кабана — чому він на сором і ганьбу мусів втікати на дерево перед паршивими вовками?

— Бо їх багато, а кабан був один! — так подумав собі Свинський Зуб. І наче в голові йому прояснилося від тої розумної думки. — І тіни злодюжки теж громадою мені мясо закрали! Громада, це велика сила — міркував наш вигнанець на дубі, вижидаючи, поки вовкам не навіряться чекати на його свіже мясо.

Так пройшла ціла ніч, аж всі потомилися.

Нарешті рішив Свинський Зуб вступити у дипломатичні переговори з облягаючою армією. (Це було ще в тих блаженних часах, коли люде розуміли звірячу мову, а звірі людську).

— Отже як буде, пане вовчий команданте, починаєте правильну облогу?

— Цілком правильну, аж поки тебе не зімо.

— Ох, якіж ви невиховані. Деж ви бачили, щоби котрий дипломат так щиро говорив те, що думає!

— Хай собі буде — пробурмотів вовк, але видно було, що почервонів зі стиду.

— Зрештою хай буде! — продовжує вовчий старшина. — Аби не було ні по вашому ні по нашому — прибиймо на цей раз згоду. Скиньте нам своє мясо і ми собі підемо геть, бо і в нас час то гроші.

Зрадів Свинський Зуб і як стій скинув вовчій отарі своє смачне оленятко, яке вони зараз зіли. Вовки показалися чеснішими від людських дипломатів і додержали слова. Небавом почув чоловік їх голос у другім кінці ліса, де певно найшли вже щось нового собі на зуб.

— Піду я хильцем за ними — подумав собі Свинський Зуб. Таки зацікавила його вовча громада та захотів ще чогось від неї повчитися.

Зазирнувши зза дерева, побачив таку сцену: по середині полянки стояло стадо оленів, а вовки обступили їх з усіх сторін.

— Напевно загризуть їх усіх — так собі подумав Свинський Зуб.

Та в тім сталося щось такого, чого Свинський Зуб своїм розумом ніяк не вигадавби. Олені станули в круг, виставивши грізно роги на зовні. Зробилася кругла твердиня, найжена гострими як мечі рогами. Що лиш який неситий прискочив, вже летів у повітря, підкинений могутчою силою рогів.

— А щоб вас! Бач, які мудрі — аж руками розвів Свинський Зуб.

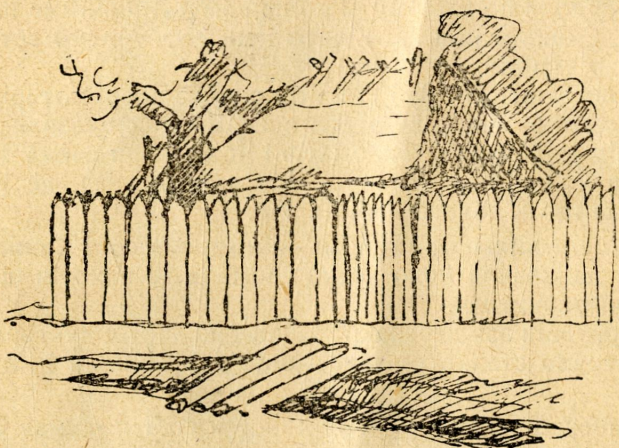
*

На тім кінчиться головна частина нашої байки. А кінець її такий:

Свинський Зуб задумав зреформувати весь суспільний лад між тодішними людьми.

— Доволі вже нам між собою гризтися, вчімся від вовків, від гієн, від левів, що лиш в єдності сила!

Першим його ділом було те, що помирився з Швидким Оленем, що жив у печері за горою. Пішли у двійку до інших людей і всіх їх зібрали у одну громаду. Громадою обступили стадо вовків і палицями та стрілами вибили їх до лаби. Так само зробили з гієнами і від того часу мали від них спокій. А потім побудували собі хати з дерева побіч себе і оточили все довкола частоколом та викопали довкола широкий рів, куди напустили води. Взагалі — все від тепер робили гуртом і у мирній згоді та правді. З того часу росли вони розумом і достатком.

Оточили частоколом хати і викопали глибокий рів.

Ось так появилася на світі перша кооперація. Від того часу скінчилася **доба дикунства** в історії людства, а зачалася **доба цивілізації**.

Правда, в світі все трапляються вироди, що є інакші, як другі. Буває, що вродиться теля з двома головами або дитина, вся обросла волоссям. Отже трапляються ще й нині такі люди, що тримаються ще дикунських звичаїв. Вони співництва не люблять, живучи лише своїм богом, або ще й кривдять других, чи то явними розбоями чи визиском, лихварством, чи ще іншими способами.

Але розумні люди їх цураються.

Вчімся від німих тварин.

Людина чваниться, що вона царем природи; і справді, розумом вона безконечно перевищила всі інші твори природи. Але є чимало річей, в яких людина не може міритися з звірятами і може від них вчитися. Отже не завадить нам пильно придивлятися життю тварин і рослин; неодна розумна думка може зародитися в нашій умі і неодноразово благородне чуття збагатить наше серце.

1. Взаїмна поміч і оборона серед звірят.

Російський дослідник природи **Крапоткін**, що написав славу книжку про „Взаємопоміч між звірятами і людьми“, розповідає цікаву річ, яку він бачив в міському акваріумі у Брайтон (Англія). (Акваріум це таке місце, якби музей, де в скляних скринях, наповнених водою, держать різні риби, раків та інші водні створіння).

Оглядаючи зібрані в музею водні живини, Крапоткін станув перед басеном, де були раки з островів Молюкків. Він так оповідає про те, що побачив:

„Я був счудований, як між тими неповоротними животинами розвинене почуття взаємної помічі, коли котромусь з них станеться яка пригода. Один з тих раків упав раз на хребет в куті скляної скрині (басену), де вони всі були поміщені. Його твердий і тяжкий панцир на плечах не давав йому змоги перевернутися назад на ноги, а до того ще якраз в тому місці була залізна штаба, що теж спинювала його рухи. На поміч йому прийшло двох товаришів і цілу годину я придивлявся, як вони намагалися допомогти йому. Вони оба підняли його по довгих трудах від долу і нарешті їм вдалося його зрушити до гори, але залізна штаба не дозво-

ляла перевернути його на ноги. Рак впав ще раз тяжко на плечі. По нових спробах один з раків удався в глибину басену і привів ще двох раків і ті зі свіжими силами почали ту саму роботу. Робота тревала ще дві години і таки треба було аж помочі людини, щоби мета була осягнена“.

Дарвін розповідає про одного сліпого пелікана, якого кормили інші пелікани рибами і то мимо того, що рибу треба було приносити з віддалі 30 кілометрів. Він не знав голоду.

Цельь подає такий випадок, переказаний устами одного корабельного лікаря: Я читав в моїй каюті (кімнатці), коли нагло почув якесь дряпання. Я думав, що це щурі шукають собі дороги з льохів корабля на верх. І справді небавом показався щур, пообзирав все довкруги(мене не бачив) і обережно та тихенько сховався назад. За хвилину вернув знову, ведучи за ухо другого щура. Завів його на бік, недалеко від дірки, куди вони прийшли. За хвилю виліз ще й третій щур, і почали обое нюшити довкола, визбируючи округи сухарів, що лежали на помості та приносячи їх другому щурові. Тепер я побачив, що цей щур **був сліпий**. Він не рухався з місця, на яке його привели і поїдав лише те, що йому принесли його вірні товариші з дальших околиць кімнати. Я-б міг ще довго розкошуватися дивним образом тої зворушливої взаємної любови серед тих, так нелюблених людиною, звірят, якби не те, що далися чути чийсь кроки і мої щурі поховалися. Та все таки вони відвели свого товариша так само обережно, як привели, дбаючи не лиш про себе, а й про його.

З того робимо висновок, що серед звірят існує також чуття милосердя і приязні; це піддержують усі дослідники природи. Очевидно, дасться це пояснити тим, що між звірятами існують теж свої **суспільні звязки**, що родять такі почування.

2. Звірята знають, що в єдності сила!

Коли звірята в більшій громаді, тоді вони почувають себе настільки сильними, що підіймаються найбільш ризиковних діл. На те можна дати багато доказів. **Вовки** в громаді нападають на мисливців, навіть заходять у села.

Воробці, ворони в громаді нападають на пугача (в день.)

Малі **кобці** (горобятники) атакують в громаді сміливо великих хижацьких птахів. Дуже це цікавий образ, як вони нападають крука або орла, коли побачать в них добичу. Один при тім йде на поміч другому і відвага їх росте, коли на їх крик назлітається їх більше.

Наші малі білі чайки, що їх бачимо по наших городах і потоках, хоч довгі всього на 20 см., мають теж відвагу кидатися на хижаків. Відігнавши такого гостя, вони видають з себе радісний крик і зараз потім розбігаються за своїми справами. Збираються теж у громади для забави і бійки.

Коли в лісі появиться в білий день якийсь нічний хижак, приміром сова, тоді все що живе, як мале, так і велике, дружно кидається на нього і проганяють спільними силами назад у його криївку.

Спільне полювання. — Орли лучаться в спілки для ловів. Російський дослідник Северцов так розповідає: Високо в повітрі літав орел; пів години він заточував мовчки широкі круги, нагло видав з себе голосний крик. На це відгукнувся другий орел, прилітаючи до нього, за ним третій, четвертий і т. д., аж було їх дев'ять чи десять і разом відлетіли в однім напрямку. Пополудні Северцов удався в тому напрямку; наблизився хильцем до орлів з-за горбка, побачив їх ще над трупом коня. Старі — котрі в орлів мають все першенство до їди — сиділи вже на копицях сіна довкруги і держали стійку, а молоді були ще при їді; кругом них крутилися громади ворон. З тих і подібних примірів Северцов робить висновок, що орли для ловів порозуміваються між собою; піднявшись в гору громадою і розділившись тереном, вони можуть обняти оком площину в яких 40 квадратних кілометрів; коли одному вдасться щось побачити, тоді він кличе й всіх інших до себе. — Певно, хтось міг би на це завважити, що крик, виданий орлом, це був лише випадковий оклик радості при знайденню поживи; також можнаби сказати, що самі рухи першого стягли на нього увагу; але проти того свідчить обставина, що всі орли збіглися до першого, заки ще побачили добичу і аж тоді він їх повів на місце. І пізніше ще мав нагоду той самий дослідник бачити, як ті білохвості орли (*Haliaeetus albicilla*) завсігди громадилися для пожирання падлини та що одні з них дер-

Колонія скельних ластівок.

жали сторожу тоді, як другі їли (наперед сторожать молодші).

Цей звичай пошани для старших вартій наслідування навіть між людьми.

Кооперативна риболовля у пеліканів. Ті цікаві приморські птахи, хоч не виглядають на дуже розумних, мимо того дають докази надзвичайної інтелігенції в організації ловів на риби. Вишукавши відповідну закутину при березі, вони стають великим півколесом у воді проти берега і бродять водою в напрямі до берега, підганяючи перед собою риби, що були у півкрузі та виловлюючи їх дзьобами. Полуючи у вузьких ріках і каналах вони діляться іноді на дві групи, з яких кожна творить таке півколесо; обі групи машерують до себе, аж поки не зійдуться в колесі. Це зовсім так, як рибаки закидають неводи з двох сторін і йдуть до себе, виловлюючи усі риби, що попали між неводи.

Коли надходить ніч, тоді пелікани відлітають до своїх леговищ. Ніколи ще ніхто не бачив, щоби вони вели між собою боротьбу за місце полюву риб або за леговище. Тим вони відрізняються від тих деяких звірят і від людей, що нераз ведуть між собою кроваві, а цілком непотрібні війни за чуже добро. — У Південній Америці пелікани збираються у великі громади-держави, по 40 до 50 тисяч птахів; в цім суспільстві є лад і порядок, а праця є поділена: все одна частина втішається сном, тоді як друга сторожить, а інша знову полює. Так само, коли будують собі хати (гнізда), то роблять це громадно, помагаючи одні одним; притім буває великий гамір і втіха з тої роботи.

(В нас на селі теж часто буває, що молодим новоженцям ставлять хату „толокою“: це значить ціле село помагає, хто чим може; це дуже гарний звичай, бо свідчить про солідарність, то є єдність між людьми).

Спільні мандрівки у вирей. Мандрівні птиці, як відомо, відбувають свої щорічні перелети у теплі краї і від них назад — громадами, спільно. Одинцем, очевидно, неможливо булоб їм відбутися таку далеку дорогу.

Заки відлетять, птахи відбувають пробні вправи і гри, які мають на меті загартувати організм для далекої дороги. Птиці, що були розсіяні парами по всій околиці, збираються тепер у тисячні громади; вони збираються на означенім місці,

в означену пору року, багато днів перед тим, заки відлетять. Як видно по їх поведінці, вони обмірковують між собою подробиці далекої подорожі... Усі чекають на тих своїх кривих, що ще спізналися і нарешті пускаються в дорогу в обраному напрямку. Лет відбувається організовано і планоно: найсильніші летять на чолі громади і міняються між собою цю ролю. Летять так громадами понад море — причім мабуть слабшим помагають сильніші, несучи їх місцями. Коли весною вертають до нашого краю, то знову прилітають на ту саму збірну точку, а також і гнізда обіймають звичайно ті самі птахи, що в них жили.

Які є користи з такої спільної мандрівки? По перше: добрий і досвідний провід, який ведуть знавці дороги і її небезпек. Бачимо тут думку про **провід і керівництво**, без якого не може існувати ніяке збірне життя, тим більше спільницьке (кооперативне). Інші користи такого об'єднання у мандрівці є в **скріпленні збірної волі**, енергії до виконання задуманого діла, до витривання до кінця; колиб птах летів сам, то напевно скоро дух в нього підупав би в такому великому ділі; велике значіння має те, що в громаді птахи гріються своїм теплом і слабші ховаються від гострих вітрів за плечима сильніших, котрі летять краями. Для боротьби з противними вітрами деякі птиці формуються в леті в ланцюги або клини (ключі), що прорізують воздух переднім гострим кінцем.

В кожному разі видно в тім всім розум і розважність птахів; громадність і солідарність дає їм найкращу оборону від труднощів дороги.

3. Спільність у праці і забаві.

Деякі птиці мають звичку збиратися разом на гри, танці й забави. Буває навіть, що прикрашують ту площу, де відбувається забава, отже роблять свого рода концерти. Німецький учений К. Грос а також К. Дарвін описують більше таких подробиць з пташиного життя.

Дуже інтересну річ розповідає В. Гадсон про один рід американських **дудків**; він о третину більший від європейського, яснішої краски, а на крилах має остроги. Ці птахи мають свій рід танцю; до нього виходять все три птахи. Вони так люблять цю забаву, що виводять її цілий рік, як в день так у місячні ночі. Звичайно буває, що до одної пари

птахів прилітає ще один дудок з іншої якоїсь сусідньої пари, де його радісно витають. Пара виходить йому на стрічу і стає за ним позаду. Тоді починають всі троє нараз машерувати рівним кроком, видаючи при тім в рівному такті вигуки, якби на бубні. Нараз стають; провідник піднімає крила і голосно співаючи, стоїть так просто і непорушно якийсь час. Два другі стоять за ним одним фронтом, настороживши піря, і схиляються то вперед то назад, досягаючи кінцями дзюбів землі і так остають ще якийсь час в тій позиції, тихо муркотячи. Це є кінець представлення; гість відлітає до своєї родини, а за якийсь час можуть і до його гнізда прийти гості на такий самий танець.

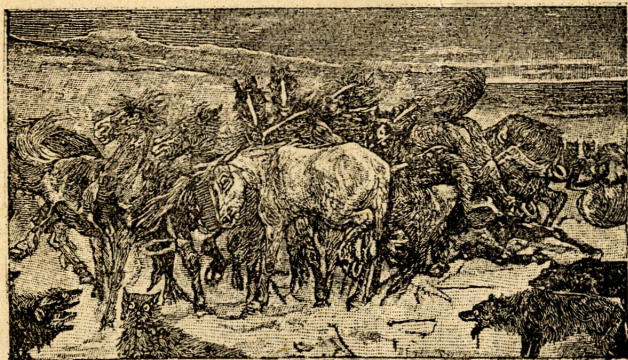

Товстяки або пінгвіни в підбігунових околицях живуть великими громадами.

Славний зоолог Брем описує дуже докладно **життя папуг**. Тільки в часі вилягання яєць живуть папуги відокремлено, позатим живуть у великих товариствах. Вибирають собі на оселю якесь одно місце у лісі і з того місця що-дня виходять на прогульки. Вилетівши ранком з леговища, вони спадають хмарою на якесь дерево або на поле, шукаючи

собі поживи; для оборони виставляють сторожі і вважають добре на їх знаки; коли комусь з них грозить небезпека, то спішають йому на поміч, втікають усі разом або групами одні за другими. Разом вертають на місце нічного супочинку.

Князь фон Від так описує їх життя: „Вже при першій промінчику сходячого сонця папуги підносяться з нічлігу, обсушують крила, змочені росою, вправляють їх, жартуючи і голосно викрикуючи, та заточують широкі круги над лісом. Потім нараз всі відлітають, очевидно за поживою. На вечір неминуно повертають на своє становище“.

Коні гуртом бороняться проти вовків.

Папуги живуть дуже довго. Крапоткін думає, що це почасти від того, що вони живуть у товариствах, взаємно собі помагаючи в труднощах життя.

Оселі **бобрів** такі мистецькі і дотепні, що вже був висказаний здогад, чи не були вони для наших прабатьків взірцем при будівнанні відомих водних осель на палях. Є теж цікава думка, що у бобрів переведено поділ праці між обома поломи (самцями і самичками). Властивим будівничим має бути самичка, самець доставляє будівельного матеріялу. Коли це правда, то дивним дивом стрічаємо щось подібного також у первісних народів. Карло **Біхер**, у своїй книжці про „Повстання народнього господарства“ доказує, що поділ праці у деяких племен йде так далеко, що не лише жінки роблять іншу роботу як мушчини, але й їдять одні що іншого як другі. Тоді, як мущина полює і живе мясом, жінки обробляють поле і з того й живуть.

Будівлі бобрів, високі часом на 3 метри, коли їх стоїть більше на тій самій воді, творять разом село. Це також свого рода мешкальне співництво. Будують вони теж помагаючи одні другим. Для спільної охорони від заливу води будують іноді **греблі**; і ту роботу виконують спільними силами.

Бжолі і осі будують спільними силами свої домівки, де живуть великими родинами, складаючи свою поживу — мід — у зроблених собою воскових клітках. Особливо цікаве є життя муравлів; учені присвятили багато часу, студіюючи життя цих маленьких, а таких інтелігентних животин, що творять цілі держави.

Цікаве, що є ще й нині роди бджіл і ос, що живуть по-одинцем. Є в науці здогад, що всі бджолі, осі, муравлі й інші подібні громадні тварини жили колись відокремлено і що-йно пізніше навчилися творити більші суспільства. Очевидно прийшли вони до того під впливом різних обставин життя, в тім може й в наслідок вищого розвитку свого інтелекту (розсудку).

Навіть величезні **слоні**, ці нащадки праісторичної звірні, шукають громади й товариства, хоч боятися їм нема чого (небезпечний для них тільки чоловік, а зпоміж звірів один тигр). Слоні живуть у лісах горячих тропічних країн; вони держаться купами, навіть до 100 штук. Коли паші десь небогато, тоді вони діляться на менші групи по 10 до 20 штук, які одначе держать між собою звязок, помагаючи собі гострим нюхом (пише про це учений Сандерсон). Кожна громадка має свого провідника, звичайно жіночого роду; це мабуть тому, бо самиця, опікуючись молодими слоненятами, знає краще, які труди вони можуть знести у походах. Самці звичайно йдуть як задна сторожа. (Це нагадає ті часи в історії людства, коли існувало т. зв. материнське право (матріархат); за тих часів, як вчить наука соціольогії, головою родини була мати, а не батько, власне тому, що на матір падав весь труд плекання дітей). — Підчас мандрівки слониха не відступає від свого потомка, ломить всі галузі та усуває інші перешкоди, що моглиб спиняти дитину. При втечі мале біжить під животом матері, а ціла отара бере матір і дитину в середину; коли мале не може так швидко бігти, тоді або всі звільняють крок, або всі задержуються і зачинають бій. Коли народилося молоде слонення, тоді ціла громада задержується на кілька днів, поки мале не скріпнеться на стільки, що зможе мандрувати.

Юрчик-пустунчик.

Юрчик Івана Микитино, той з за ріки, що бігає все нечесаний і немитий, це страшний пустій. Скрізь його повно, де його не посіє. Все щось нового винюхає — цікавий хлопчисько, аж занадто. Цікавість іноді добра прикмета, але часом за неї треба дорого платити. Наш Юрчик нікого не оставить в супокую. То встромить свого цікавого носа чмелям у гніздо, коли мають трохи меду, то вилізе на вербу оглядати гнізда горобячі, чи є вже молодята. Ані кози в стаєнці не позабуде відвідати та все її питає, чи буде мати козенята, а вона йому мусить відповідати по тисячу раз: „ме-е-е!“, то є „ні-і-і!“ Під вулик залізе, пчіл запитати, чи скоро вже будуть роїтися; коцура мусить взяти на протокол, де по ночах волочився, а кітку дразнить вічними запитами, що роблять її потоплені діти. Бриськови не дасть спокою навіть по обіді, коли той солодко розклався під будою черевом до сонця. Брисько вже не раз розповідав на обійстю, що вже тому мусить бути раз кінець, та що він не pozwoliть нікому залазити собі в буду рахувати кости, що він там собі наскладав. Хавкну тай розідру — погрожував Брисько, клапцаючи старим беззубим ротом... „Го-го, не таким то великим особам ми вже втерли носа“ — додавав собі Брисько відваги, бо в душі мав таки трохи страху від Юрчика.

А одної днини, що тільки зі школи прибігши і то на одній, як то кажуть нозі, та навіть книжок не поклавши на місце, Юрко вже був в городі, в тім кінці від ріки. Там стояв старий шпихлір. І що його, хлопчиська туди понесло? Найшов в стіні дірку а не знав, що у ній. „Від чого голова на карку?“ подумав. „Ми то мусимо прослідити“ — додав з повагою, як щонайменше доктор на операції. Найшов довгу стебелину, файно її встромив у дірку і штовхає. Чейже як є в стіні дірка, то щось там мусить бути у тій дірці?

Юрко штовхає, штовхає, а там щось у дірці справді злісно брунчить. А Юркови з того йно радість: ага, думає, пан господар злі! Добридень вам, господарю, чи гаразд не чували? Як вам там спиться у покоях?...

Штовхає ліпше: „Може позволите на двір, ласкави пане? Що, ви гнівні? Кричите на мене? А прошу мене до очей!

І витяг стебелину, та в тій хвилині з діри висипалося стадо ос і навіть наш герой не встиг відвернутися, щоб дати ногам знати, як уже мав чотири жала на лиці.

— Ой-ой — галасує Юрчик на весь сад та з болю скаче на одній нозі.

— Цір, цір — який звір! — зачиркали радісно горобці, бачучи той танець Юрчика, ворога їх дітей.

— Зум, зум — який глум! — зазумкали чмелі, яким Юрчик досить надокучив.

— Не зачіпай, не зачіпай! — сміялися пчілки.

— Ще раз! Ще раз! — заохочувала осину громаду злобна кітка, згадуючи свої потоплені котятка.

— Тікай! Тікай! Гав! Гав! — радив з м'якого серця старий Брисько. Його Юрчик послухав і тим вратувався від дальшої пімсти ображеної осиної родини.

Бо й справді: він хоч і великий, та сам один, а їх ціла громада!

Хіба оден може встояти проти цілої громади? В полі й козак сам не вояк!

Така то пригода трапилася Юрчикови-пустунчикови.

**БІБЛІОТЕКА
ХРИСТІАНСЬКОГО ІНТЕРНАТУ
ДЛЯ СТУД. МОЛОДІ у Львові.**

Про суспільне життя муравлів.

Маленькі звірятка муравлі, мало хто їх любить, бо вміють покусати, як їм хто робить кривду — але вони перевищили всі звірята своєю суспільною організацією. Навіть бджоли не мають такої дотепної організації, як комаха-муравель!

Багато книжок написано про життя муравлів; були такі вчені, як Форель або Ешеріх, що половину або й більше свого життя поклали на те, щоби приглядатися життю муравлів. Вони для тої мети робили у себе в кімнаті штучне гніздо муравлів, щоби мати їх все під оком. Мимо того, ще й до нині наука не пізнала всіх тайн життя муравлиного гнізда — таке воно складне!

Ви певно нераз бачили у лісі копички насипані зі смрекових голок (фої), часом з глини і піску — це муравлиний замок. Він у середині ліплений з глини, листя, патиків і іншого матеріалу. Є там безліч коридорів, кімнаток, пивниць. Є багато поверхів один над другим, як у височезній каменіці. Є брами, а при брамах стоять вояки — сторожі.

Є й інші способи будування муравлиних гнізд: в землі — під каменем або в щілині між скалами, між камінням муру чи в дуплі дерева. Але скрізь та сама штудерна будова і урядження.

В такому гнізді, коли воно вже дійшло до сили, міститься до 200.000 робітників і кілька або кільканацять (до 60) маток, котрих головним завданням є складання яєць, з яких розвиваються потім молоді.

Властивим правителем держави є армія робітників чи радше робітниць, бо нечисленні самці гинуть скоро, подібно як трутні бджіл. Вони теж найінтелігентніші і мають найбільший мозок, більший як самці і навіть матки.

Армія робітниць ділить між собою працю, створюючи професії (фахові заняття) подібно як буває в людському суспільстві. Є одні, які займаються тільки опікою над дітьми (гусеничками і куклами), другі годують муравлині корови,

Похід муравлів На війну, чи за поживою?!

далі є різники, пекарі, збирачі зерна, мулярі і будівничі до-ріг, є городники, ткачі, жовнірі-вартівники і жовнірі для ра-бування невольників. Нема там зате лихварів, торгових спе-кулянтів, грошевитих капіталістів і взагалі людей, що

живуть не з власної праці, а коштом труда других. Диво дивне, що навіть серед людей нема такої згідливости і любови, як серед мешканців одного муравлиного гнізда!

Опишемо тут заняття окремих родів тих трудолюбивих і пильних муравлиних робітників.

Виховання молодого покоління. До тої праці є приставлені окремі „няньки“ і вихователі. Вони складають яйця, знесені матками, в сухі місця; коли з яєць викаляться гусенички, годують їх солодким соком, що добувають зі свого „спільного жолудка“. Робітниця має іменно два жолудки: один власний, як звичайно, а другий в роді великого мішочка, де складає призбирану поживу і переварює її на солодкий чир, котрий відтак ротиком переливає в рот гусениць і молодих муравленят.

Коли гусенички засипляють, обвиваючись тонесеньким прядивом, творячи куклу, тоді няньки переносять їх у сухі комірочки. Часто прикривають землею, щоб їм було тепліше. Як приходить час пробудження, вони помагають молодому звіратку роздирати опону кукол і відразу беруть під опіку народжені діти, облизуючи їх і кормлячи.

Будування і направа гнізда. Ту роботу роблять спеціальні робітники зі сильними кліщами і передніми лапками. Будують звичайно на дощі, приносячи мокру глину. Мурують подібно як люди, складаючи камінчики одні на других і зліплюючи їх глиною, яку наперед замісили. Мур вигладжують подібно як і люди. Коридорі і стежки прокопують теж своїми сильними кліщами, виносячи непотрібну землю на двір. Мулярям до помічі стоять **ткачі**, котрі клеєм зі свого тіла і з тіла гусениць ткають тонесенькі полотна, якими зшивають листки, стебла, малі камінці, слимачині шкаралущі тощо. Тими тканинами підпирають стіни і стелі.

Кормлення. Було би хибним думати, що кожна мурашка бігає сама за своїм харчем. І ця чинність є організована **суспільно**, в громадський спосіб. Добуванням і доставою харчу займається тільки одна частина муравлиного народу. Ці робітники мають великі мішочки („суспільні жолудки“), до яких складають призбираний собою харч. Наївшися, така мурашка ледви тягне за собою свід зад, опухлий від назбираного меду, чи іншого харчу. Людина дивлячися на таку мурашку, думає, що це якийсь великий жерун! Тимчасом з цьо-

го харчу мурашка-кормителька бере для себе тільки те, що їй треба, решту віддає своїм голодним товаришам і дітям, повернувши у гніздо.

Годівля коров. Муравлі (мабуть самотні зі всіх тварин) здогадалися до того, щоби держати молочні корови. Цими „коровами“ є рід блощиць, що живуть на листях рослин. Виділини тих комах, не досить перетравлені, містять в собі цукор. Отже їх затягають муравлі у свої гнізда, дають їм окремі кімнати на стайні, приносять їм сюди листя на пашу і доять їх, потираючи їм плечі своїми шупальцями (вусиками). Під впливом такої операції „корова“ виділює жовтавий плин, який муравлі зараз жадно випивають. Але не всі муравлі ходять самі у стайню доїти корови, тільки ті, що для того призначені.

Муравлині яєчка сховані в окремих „кімнатах“ гнізда.

Видоївши „молоко“, вони передають його „кормителькам“, які розносять його по всіх коморах, в першій мірі даючи молодому поколінню.

Печення хліба. Окремі робітники бігають по лісі і полі, збираючи зернятка, з яких можна мати поживу. Зернятка складають у сухих коморах. Печення хліба відбувається у такий спосіб: Потрібну кількість сухих зернят зноситься у нижші поверхи (пивниці), де є потрібна вогкість. По якомусь часі, під впливом вогкості і тепла, зерно починає кльчитися. Як відомо, притім крохмаль зерна перемінюється в цукор. На ту хвилю чекають розумні істоти: вони не хочуть їсти хліба якого будь, над усе люблять солодощі! Скіль-

чені зернятка виносять спеціалісти „пекарі“ на верх хати, на сонце, щоби висохли і скрушили: тоді зносять зернятка назад у низ і там своєю слиною зм'якшують зерна, роблячи з них щось подібне до тіста. Ломлячи зерно на куски, роблять з них малі плячки і знову виносять на сонце для припращення. Хліб уже готовий і його зносять знову до магазинів на сховання.

Деякі дикі народи підглянули те мистецтво муравлів. Серед народу Кабилів кружляє цікава байка про те, як муравлі навчили людей пекарства, млинарства і навіть сіяння збіжжя.

Збирання меду і плекання гриба. В гнізді муравлів находиться певна частина робітниць з грубезним животом. Це є бочки наповнені медом (бо інакше не булоб де переховувати меду!). Ці муравлі найбідніші з усіх, бо вони засуджені на те, щоби все лежати у пивницях. Вони навіть не можуть добре рухатися, такі обладовані медом. Їм приносять мід інші робітники, що ночами виходять на двір, шукати меду. Вернувши, віддають частину воякам-сторожам, та іншим голодним робітникам, а решту відносять до „бочок“, у магазини.

Деякі роди муравлів в південній Америці кормляться грибом (пліснею), який виводять на приправленім мокрім ґрунті з листя дерев.

Як бачимо, муравлі знають не лише скотарство (плекання корисних звірят), але й навіть рільництво (плекання корисних рослин).

Оборона громади пред ворогами. При всіх входах у муравлине царство побачите як ніч так день сторожу. Це є сильні муравлі, окремих рід, відмінний від звичайних робітників. Коли праця устає в гнізді, вояки закладають входи і самі ховаються за барикадами. Коли, скажім, трапиться напад з боку муравлів-кочівників, або муравлів-розбійників, (є такі роди), тоді частина сторожі зачинає бій з напасниками, а частина кидається будити гнізда. Через те, що муравель не вміє видавати голосу (і невідомо, чи має слух взагалі), то сигнали остороги дають в той спосіб, що кидаються одні другим на голову, ударяючи по ній лапками. (Взагалі це є головний спосіб розмови між муравлями). Війни між народами муравлів є іноді дуже завзяті і тягнуться тижнями

або й місяцями. Цілею війни є звичайно рабунък коров, медів або робітників.

Опіка над хорими. Хоч бувають випадки, що муравлі не опікуються хорими, то це є рідкі випадки. Звичайно хворих і ранених кормлять, лижуть і дбають про їх вигоду.

Гри і забави. Муравлі у вільних хвилинах люблять погратися. Нераз можна бачити, як два муравлі боряться за стебелінку або ведуть ніби поединки — не кусаючи себе при тім, щось як молоді песики або котики.

Загальні збори. Часом трапляється дослідникам бачити, як муравлі, всі або більшість, у білий день, збиваються у одну купу. і то так що всі голови є в середині; так перебувають вони іноді й дуже довго без руху, тільки вусики їх ворухаються. Наука ще не знає, що це значить. Може це загальні збори муравлиної громади? Хто знає?

Так пливе життя муравлиного гнізда. Вся робота поділена і йде як в годиннику. Всюди чистота і лад, жадної бійки і незгоди. Ніхто нікого не силоує, а мимо того всі працюють аж диво. Дякуючи своїй високій суспільній організації і поділові праці, все що потрібне для прожиття і оборони є зроблене добре і на час. Тому муравлиний рід нині такий розповсюднений. Нема там бідних, нема кривди і визиску, зате є радість з життя і добробут.

І поступ людства почався аж від тоді, як люде стали лучитися у більші суспільства (племени і держави) та поділили між собою працю. Бо коли один хоче робити сам усе — тоді робить все кепсько і не вийде на вищий ступінь культури.

Поступ є лише там, де є порозуміння, взаємна поміч і поділ праці. Згода буде — незгода руйнує!

Кооперативний човен.

Це було в чеськім місті Празі.

Як ми мали 13 літ — тоді ми були в третій класі гімназії — ясна річ ми не мали поняття про кооперацію. Та ми зробили велике кооперативне діло — ми прийшли спільницьким способом в посідання човна. А до човна ми прийшли через мяч. Мяч — це була наша давна мрія. А сталося воно так:

Кожного пополудня в середу і суботу збиралася вся граюча у мяч молодь між 12 і 15 роком на луці, яку ми прозвали „Бельведером“. Ми з тугою вижидали поки надійде один товариш, малий кругленький хлопчина, що мав свій власний копаний мяч. Тоді, як він уже прийшов, швиденько ми ділилися на дві дружини і жваво йшла до вечера весела забава, поки не прийшло до спору. Тоді власник мяча викидав нас з гри, в тім числі і мене грішного. Неодин з нас

тоді починав розуміти, що значить належати до непосідаючої кляси. Розуміється, нам діялася гірка кривда і ми це відчували, але що було діяти, коли його було право. Він казав: „це є мій мяч, я вас не хочу до забави“. Що ми могли на це сказати, ми всі, яких він виключив від забави? Зависно і злісно ми ще яку хвилину придивлялися грі, а там забиралися гнівно з того місця. Найбільшу охоту ми малиб протріпати хлопчиська — але щож — їх було більше... Так отже треба було задовольнитися грізними словами погроз і вимахуванням пастуками.

Нараз каже хтось з наших:

„У Фідлера на площі Вячеслава є мяч за півчварта ринського у вікні“.

І зараз почав комбінувати плян. Якби нас десять складало що дня один крейцар (два сотики), то це булoб за день „шістка“ (20 сотиків) і за два місяці ми моглиб купити мяч.

Коли він це сказав, то з початку всі замовкли, як від блеску грому, а далі почався загальний крик, оживлені дебати і врешті загальна згода і одушевлення. Кооператива для мяча (ми її назвалиб коротко мячева спілка) була заснована. І ще того самого дня була зібрана перша „шістка“ (20 сот.). Як ми до неї доходили? Проста річ: у Празі хто переходив через міст над Велтавою, мусів за те платити 2 сотики; тільки міст Карла був вільний від оплати. Отже ми

ходили до школи навколо, аж на Карлів міст і тим способом у нас оставав що дня крейцар у кишені. Ми його жертвували для спільної ідеї. Хтось мусів ті гроші збирати і переховувати; отже ми вибрали одного товариша скарбником; це був наш управитель кооперативи. Він держав гроші в деревляній коробці з цигар і мав зшиток, де записував кожний сотик, що хто коли дав.

Але не всі видержали слово і почали пропускати дні. Пройшло пару місяців, прийшла зима і наша справа станула. В скринці було 1 ринський і 93 крейцарів, отже без мала 2 ринські — це було ціле уділове майно нашої кооперативи.

Знову прийшло літо — але про купно мяча вже ніхто не думав.

Раз тому, що мяч для забави давала нам тепер школа, а друге, що тепер прийшла мода на інший спорт — плавання. Всі ми дістали безплатний вступ до плавацької школи. Ми всі мусіли писати подання — яке нам диктував управитель кляси; пригадую собі як нині, ми в тім поданню прирікали, „що будемо пильні і витревали в науці та обичайно поводитися, щоби показати себе гідними такої високої ласки“... (безплатного вступу). Ми цілими годинами бовталися у воді, а іноді здобували який крейцар та винаймали навіть човно. За годину плавання човном платилося 20 крейцарів від особи. Ми знова мріяли найбільше про те, щоби мати човно для себе на цілий день. І знову у нас виринула думка про співництво. Цим разом нам таки вдалося цю думку здійснити, хоч на те діло був потрібний майже недосяжний капітал.

Певна річ, ми не могли й думати про правдиве веслярське човно. Але мале, вузьке човенце на одну особу з одним веслом сплосченим по обох кінцях, можна було дістати за 25—30 ринських. Цим разом ми вже мали досвід і взялися до діла практично і розумно. Миж мали вже всі по 14 літ! Наперед ми зробили раз по школі загальну нараду (збори), на якій ми вибрали собі голову, того самого, що тоді збирав гроші на мяч і мав їх у себе й досі. Тепер вже було в касі 2 ринські 40 крейцарів. Ми постановили давати що тижня по вісім крейцарів; до плачення, як члени, пристало 14 хлопців. Ми всі урочисто мусіли кожний три рази дати велике слово чести, що будемо точно платити тижневу вкладку і що ніколи, під ніякими умовами не виступимо з човняної спілки, ані не будемо вимагати назад своїх грошей. Далі ми призна-

чили нагороди для тих, що будуть мати в школі добрі ноти (кляси), а кари для тих, що матимуть злі ноти. Але хочби хто й вложив більше грошей як другий, то всі мали мати однакове право до човна.

(Ми вже тоді мали добрий змисл до кооперативної демократії!). Також і про те ми рішили, що про кожний важніший крок, що і як зробити, мали ми всі зійтися і рішити більшістю голосів. Тому ми рішили збиратися кожної суботи по 12-ій годині полудня на загальні збори нашої кооперативи і тоді кожний мав при свідках віддати своїх вісім крейцарів до рук голови, що був одночасно нашим скарбником.

Крім того ми всі члени човняного союзу заключили „братство“ і приобіцяли собі один другому особливу приязнь і помагати собі в усіх потребах, як поза школою, так у школі. Коли два сиділи коло себе, то мали собі помагати у виробі шкільних задач. Спільна справа будила в нас чувство приналежности і спільноти, так як то все буває, коли людей щось зі собою зв'яже. Хоч після шкільних приписів було строго заборонено робити між школярами якісь грошові збірки без дозволу батьків і вчителів, то ми бачили, що нічого злого не робимо та що ніхто нам за таку роботу не може робити докорів. Неодному то навіть більше смакувало, що він є членом ніби якогось „таємного“ союзу і навмисне ховали цілу історію від вчителів. Неодин з нас справді повірив в те, що ціла справа є небезпечна і в душі лакався, що то булоби, якби так вчителі довідалися! Напевно відібралиб звільнення від шкільної оплати — так собі неодин думав у своїй діточій душі. Але, розуміється, це все були пусті страхи.

Тепер хлопці платили свої вкладки охотніше і правильніше. Як ми чекали тої хвили, коли наша мрія здійсниться! Ми гірко жалували, що змарнували цілу зиму, не складаючи грошей; ми рахували, що вже тепер малиби човно, якби були правильно все платили.

Але так воно буває, що охота є тоді, коли бачиться ціль близько перед собою. Ледви пройшло літо, і вже наша туга за човном була трохи менша, а як прийшла осінь, то й стали забувати про човен. Правда, наш впертий провідник відбував що суботи загальні сходи кооперативи, але на ті збори приходило чимраз менше товаришів, а дехто навіть підносив голос, щоби поділити всі гроші поміж членів. Наше

молоде діло переживало ті самі кризи, що й усі інші великі діла в початках.

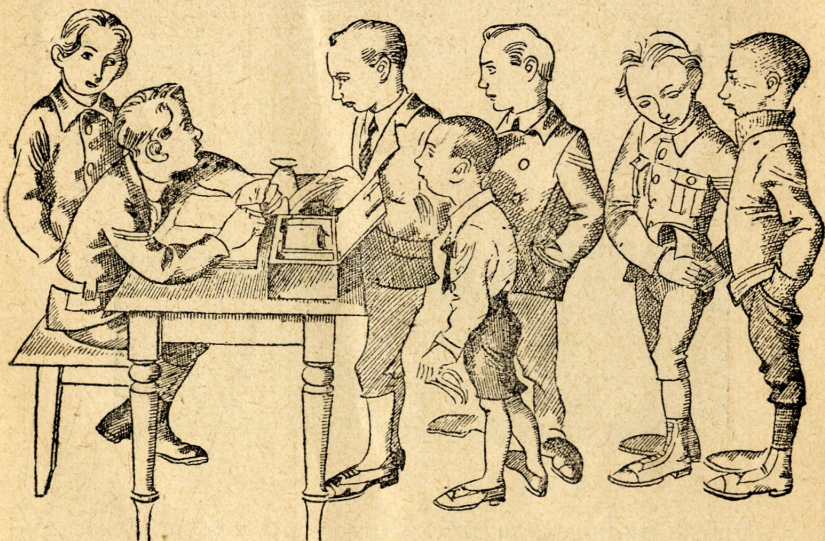
Але було нас кількох, голова, я, тай ще двох чи трьох, що за ніщо не хотіли занехати початого діла, бо ми були вперті. Ми стали радитися, що діяти, щоби ратувати нашу справу. Врешті ми рішили позичити десь пару ринських і тим способом підправити стан нашої каси; бо ми бачили, що наші товариші тільки тому втратили духа, бо думали, що нам ніколи не вдасться зібрати всеї потрібної суми грошей. Але хто то мав нам позичити тих пару ринських? Ніхто не хотів і чути, щоби давати дітям гроші. Ми вже мали 16 ринських зібраних. Ті, що хотіли ділити гроші, натискали щораз більше на голову (провідника), але він не давався. Він пускався на хитрощі: тепер став менше скликати суботніх сходин, відкладаючи на другий раз. Врешті, коли вони далі напирали, сказав, що видасть гроші, але не до рук кожному, лише на якусь спільну ціль. Тоді зачалися довгі наради, на яку ціль ужити грошей. Була думка, щоби гроші проїсти на цукорки та тісточка, але та думка не мала більшості голосів. Так низько ще не впали наші спільники-кооператори! Найбільше ще подобалася всім думка, щоби закупити багато книжок з оповіданнями; ці книжки булиб спільні всім, а по прочитанню можнаб їх вимінити за інші. Це малаб бути кооперативна випозичальня книжок. Але й цю думку ми потім залишили, бо бібліотека з гарними книжками була у школі і ми ще не прочитали всіх книжок з неї. Поки ми так радили, все таки члени гроші ще далі давали і пройшла небезпека розділу між членів.

Але шість членів відстало від нас і перестали платити вкладки на уділ. Та мимо того ми решта трималися далі і в березні, як надходила вже весна, ми мали в нашій касі 20 ринських. Тоді сталося диво: тих шість товаришів, що відскочили, тепер повернули до нас, бо запахло вже сонцем... Це була для нас велика перемога, а для них троха сорому; ми зажадали від них, що мають додати і ті вкладки, що пропустили за час свого відходу від кооперативи.

І тоді наша справа пішла нараз вперед величезними кроками. Ми сказали собі, що будемо платити щотижня по 10, а потім навіть по 12 крейцарів; ми де могли, то заробляли, то випрохували грошенята і ось дивіться — в половині місяця травня (мая) ми мали вже всі гроші зібрані, що нам треба

було. Це був такий капітал, що перед двома роками нам здавався наче казка, а тепер ми його мали у нашій деревляній коробці від цигар!

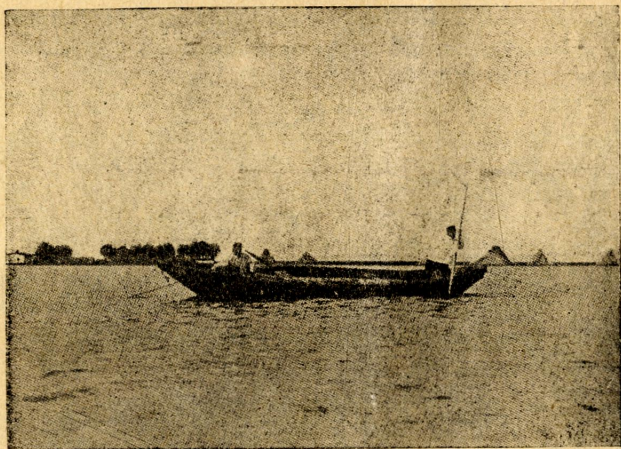
Дикою з радости юрбою ми бігли того дня до старого теслі, що робив для Пражан човни. Ми занесли йому частину грошей на роботу човна. Ох! який він повільний — думали ми — казав, що човен буде готовий аж за 14 днів! Але врешті і той час пройшов і ось ми стояли громадкою перед нашим — чуєте — нашим вже, перед нашим човном! Він стояв у варстаті майстра, чекаючи пишно на нас, щоби ми його забрали.

Всі охотно записувалися до нашого гуртка.

Тепер наші членські сходини вже відбувалися правильно і були дуже поважні. Але власне тепер, коли ми вже досягли свою мету, прийшло між нами до малих суперечок. Приміром була дуже горяча дебата над тим, яке ім'я дати човнові. Ріжні давали різні проекти. Одні хотіли його прозвати „Вікторія“, другі „Чайка“, інші „Нептун“, знову інші „Побіда“ і т. д. Нарешті ми його назвали „Стріла“. Потім був негарний спір над тим, хто перший поїде човном (бо в човні міг сидіти лише один).

Натурально, були такі, що казали: той поїде перший, хто найбільше дав грошей. Але це була погана, капіталістична засада; таки перемогла думка, що перший поїде той, що з нас всіх найбільше потрудився для спільної справи — отже наш скарбник і голова! Потім ще були довгі спори про те, хто, коли і як довго має користати з човна для їзди; і тут були знову думки, щоби ті, що дали більше грошей, мали право більше їздити, але врешті перемогла демократична думка, що їздитимуть всі по черзі і кожний однаковий час, щоби нікому не було кривди.

Ось як ми прийшли до свого човна. Ми були дуже горді з нашого здобутку, а другі хлопці не могли з дива вийти, як це у нас так сталося. А воно сталося цілком просто: через кооперацію, взаїмну поміч, зєднаними силами. Ми показали світу, що справді в єдності сила!

Навернувся.

Не встид вам, Якиме?
Таж в єдности сила!
„Ось вам тутки недалечко кооператива!“
„Я з кооперативою нічого не маю
Сам пю, сам гуляю!“

Ой поїхав Яким до ліса
І заїхав в болото до біса —
Став він сусідів благати
Аби йшли помагати,
Бо сам не дасть ради
Ще у біді пропаде.

І збіглися сусіди ратувати,
Віз із болота витягати.
А як витягли та й попхали —
То таке Якимови сказали:
„Вже тепер знаєш Якиме небоже,
Що спільна сила зможе!“

А Яким аж у пояс кланявся,
Дякував сусідам і вибачався:
„Людоньки добрі! поки жити буду —
То тої правди я не забуду,
Що з бід нас вирве тільки спільна сила,
Тепер я вже знаю, що кооператива“.

Гордий Михань і Маруся сирітка.

Діти зробили шкільну кооперативу. Зійшлися раз, другий і третій і таки девели діло до кінця. Допросилися дозволу від управителя школи, поскладали уділи, дали зробити шафу на товар, закупили паперу і наготовили з нього потрібних книжок на ведення рахунків. Робота йде як під Святвечір. Правдивий склеп.

Правда, над уділом була довга рада і чимало мороки, заки всі поскладали. Наперед довго спорили над тим, який має бути уділ за великий. Одні хотіли по золотому, другі по пів, а були й такі, що й того не обіцували дати.

Довго йшла ця рада, бо й справа не яка будь! Подумайте — пів золотого! Таж це які гроші! Нарешті рішили таки по пів золотого, а хто хоче, може й більше дати; хтож не може відразу, то нехай дає що тижня по 10 грошів. Десь їх мусить роздобути; голова на карку не диня, як покрутить, щось таки викрутить.

І пішла дітвора зганяти сотики на уділ. Хто був, мамин синок — одинак, тому пішло легко: Дали мамуня одинакові два-три покладки: „На сину віднеси до кооперативи, а грошики занеси до школи“. І вже щось було. Але клопіт мали інші хлопята та дівчата, де в хаті не такі були гаразди і мами й тати самі чекали на той гріш з яйця. Ті вже мусіли інакше промишляти. Найбільше бігали у ліс збирати гриби. А було це під осінь, з початку шкільного року; ліс родив ще гарні білі гриби, а були вже й підпеньки та рижки, червоні та здорові. Носили їх ранком у недалеке місто або до двора, чи на приходство. І так дітвора доходила до своїх вимірних уділів.

Катря, що її обрали скарбничкою, розкладала на перерві свій зшиток, що звався бундючно „касова книга“ і пи-

сала по черзі, хто що давав. Зробила дотепно і розумно: кожному членові присвятила аж цілої пів сторінки, де на горі виписувала ім'я і призвище члена, а під ним за порядком всі сотики, як їх член приносить.

Були й такі, що давали відразу цілого пів золотого; двоє богацьких дітей принесло по цілому золотому. Але чимало було таких, що мали на початку ледви по „шістці“ (10 сотиків) і тільки обіцявали, що будуть по трохи далі давати.

Всі аж ахнули з дива, коли Михась, син лісничого, поклав на лавці велику блискучу монету! Це було цілих п'ять золотих! Катря скарбничка аж двічі запитувала Михайла, кільки йому здати решти, не хотіла вірити!

— Чого тобі так дивно! — задер носа Михань. — Ова! Що-ж це такого великого, п'ять золотих! Фі! Пиши, кажу тобі, цілих 5 золотих. Чуєш? — Мені тато все дають, кільки захочу. Я б міг дати і 10 золотих! Але буде для вас голодранців і тих п'ять. І так ніхто з вас і половини того не дасть!

Сховавши у кишеню посвідку, обернувся на п'яті, повсвистуючи гордовито.

Стрінув Марусю — сироту.

— Який маєш уділ? — і сіпнув її за кіски.

— Нічого не маю, — прошепотіла Марійка.

— А я маю п'ятку!

— Бо твої тато багаті, а я сирота. Мені не дають грошей, а й з грибів забрали вуйна, що я вторгувала...

— А бачиш, ми багаті і я маю п'ять золотих у кооперативі!

Марійка потиху відійшла. Інші діти, що це бачили, не були добрі на Михайла, бо в Марусиних очах вони побачили дві сльозинки.

Зібралася отже управа кооперативи і сказала: Михайлові з лісничівки відати назад 4 і пів золотого, щоби не міг помітувати іншими членами кооперативи. А Марійці сказати, щоби в суботу по обіді прийшла помити ту кімнатку у школі, що учитель призначив для кооперативи і стіл і лавку та шафку. За те їй признати 50 сотиків і записати ці гроші на уділ в кооперативі.

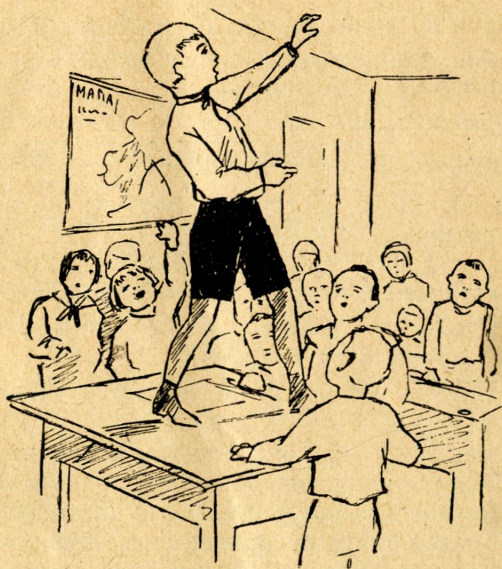
Миханцьо від того часу дуже спокірнів і вже не задирав носа. А Марійка — сирота, зробивши замовлену роботу,

від тепер аж повеселіла, бо могла сміло дивитися у вічі навіть такому богатиреві, як Миханьо.

Коли учитель дізнався про те все, похвалив, що кооператива добре зробила. А про Марійку сказав, що її уділ вартіший, як Михаськів, бо Марійка його сама своєю працею заробила.

Грицуньо на ровері.

Гамірно і шумно нині між дітворою. Щось велике мусіло статися, що все таке оживлене, одно другого хоче перекричати. Горячіші аж на „професорський стіл“ вискакують:

Горячіші аж на „професорський стіл“ вискакують.

— Товариші! Гальо! Та слухайтеж!

— Не так! не так ділити! Який там мяч? Лижви купимо! Зима на дворі, не літо!

Діло таке: нині по школі мають відбутися піврічні Загальні Збори шкільної кооперативи. Саме кінчиться перший півріж, є кінець січня. Крім звичайних виборів Управи і Надзірної Ради, що відбуваються кожного місяця, що пів року ділять надвишку кооперативної крамнички. Отже діти раду радять, що зробити з надвишкою.

Надвишку обраховують цілком просто: почислять за скільки грошей є товару в шафці кооперативи і скільки грошей в касі у скарбника, а від того відчислять те, скільки кооператива винна ще за товар у місті, а скільки членам за уділи. От вам і весь рахунок. Цим разом він виглядав ось так:

в шафці є товару, закупленого за	25 зол.
----------------------------------	---------

в касі є готівки	50 „
------------------	------

разом є майна за	75 зол.
------------------	---------

(за товар діти не винні нічого, бо на борг не давалося).

Шкільна кооператива винна великий	
-----------------------------------	--

кооперативі за зшитки ще	10 зол.
--------------------------	---------

Членам за уділ	30 „
----------------	------

Разом винна	40 зол.
-------------	---------

Відняти 40 від 75, остає 35 золотих; це є чиста надвишка кооперативи.

Нині перший раз такі Загальні Збори, що можуть ділити надвишку кооперативи. А ділити є що! Таж подумайте:

Три — цять — і — п'ять — золо — тих!! І то за такий короткий час! Звідкіля це взялося?

Неодна діточа голова не в силі зрозуміти того чуда. Та як? Звідки?

— Проста річ, — крикнув Микитка, скочивши на край лавки. — Тільки в капустяній голові Барана воно не може вміститися. (Бараном звали чорного і кудлатого Василя Крамарського, бо мав волосся кучеряве; він не був членом кооперативи, бо його тато мав свій sklep і не любив, коли йому згадували про кооперативу).

— Ти Микито не мудруй і не лайся — обізвався Баран, а таки скажи, бо й я починаю міркувати, чи не пристати-б до вас!

— Ага, тепер ти-б приставав, як ми купимо мяча або лижви. Чекай брате ще з рік, аж будемо купувати авто!

Регіт понісся по клясі. „Баран“ замовк засоромлений. Але згадка про авто наново розбурхала діточу уяву.

— А що думаєте хлопці — загомонів Іван Столярів. — Авто як авто, але ровер ми таки могли-б мати — хіба ні? Порахуймо лиш! Гей, Олексю, ти перший у рахунках. Порахуй-но, скільки то часу требаб нам чекати на ровер!

— А скільки коштує новий ровер?

Тут настала тиша. Це був за твердий горіх на діточі голови. Ніхто з них досі й у мріях не заходив так далеко. Рішили поспитати учителя.

— А й справді, підхопив спритний Микитка. — Коли ми за півроку зібрали аж 35 золотих, і то так знічого, бо за товар ми платили в нашій крамниці ту саму ціну, що й у Баранового батька, а дещо навіть дешевше — то за рік зберемс 70 золотих. Але ще не всі були членами в кооперативі; дехто ще купував в інших skleпах. Як ми сильно зорганізуємося і ніхто не піде поза нашу крамничку, то хіба не зберемо зі рік чистої надвишки 100 золотих? Мусимо зібрати! А хіба більше як сто золотих не буде коштувати ровер?!

— Добре каже! загуло по всіх кутках. — Мусимо зібрати сто золотих!

— Хоч кров з носа, а мусимо!

— Мусимо! Мусимо!

— Я пелший сяду на ловел! — залепетів малий Грицуньо!!! (він не годен був навчитися добре вимовляти букву „р“).

— І носом запореш у землю! — зареготала вся кляса.

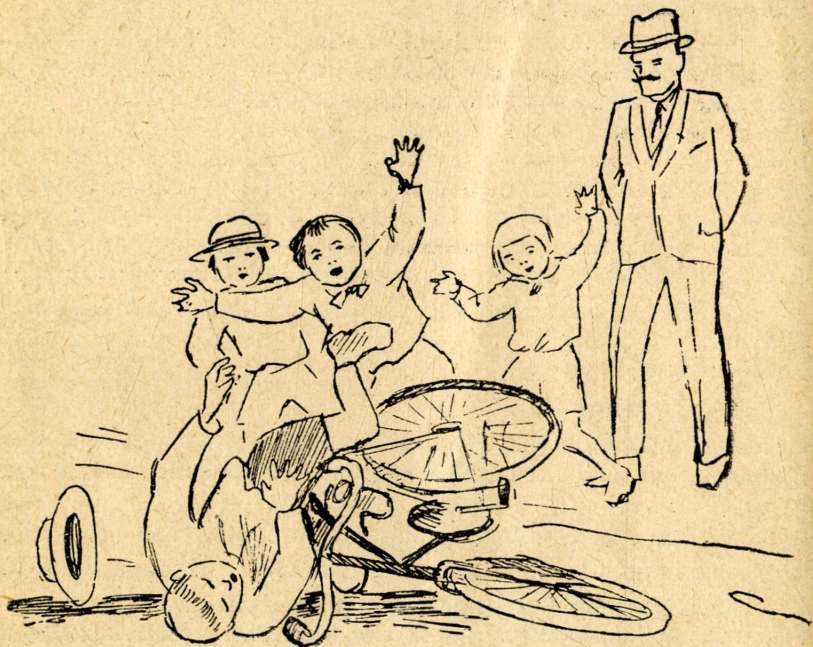
Задзвонив дзвінок, увійшов учитель. Почалася наука.

Ціла година пройшла неспокійно, так що вчитель дивувався, що це за смішки між лавками. Аж у Маруньки Пристайової приловив під книжкою малюночок, де показано, як хлопчина перевернувся з двокілісного ровера і держиться рукою за розбитий ніс. Підпис під тим малюнком був:

„Глицуньо на коопелативнім ловелі!“

Картка вже видно обігла пів кляси, бо була добре вимнята діточими ручками...

А однак Микитчине слово не було пусте. Микитка свої думки не покидався. Коли по школі зібралася вся діточа громада і пан учитель, опікун кооперативи і коли голова Надзірної Ради кооперативи, Олекса Писарів, проголосив дискусію над поділом надвишки, Микитка піднявся в лавці і заговорив про ровер. Переконавав присутніх, що це буде прекрасна забава, як кожий буде міг поїздити собі хоч годинку раз у тиждень на такій чудесній машинці! Захопив не тільки дітей, але й учителя. Пан учитель сказав, що нового

...Як не завертить ручками, як не гепне собою...

ровера для такої першої науки навіть шкода дітям купувати, вистане уживаний, але здоровий і сильний, а такий можна купити і за 80 золотих. Але всіх грошей не можна вибирати з кооперативи; всіх не можна ділити. Треба частину оставити в кооперативі, щоби мала більше товару, бо тоді й рух буде більший. Треба подумати і про освіту, отже частинку грошей треба призначити на купно гарних книжочок до бі-

бліотеки кооперативи. Колиж поагітуємо, щоби всі діти без виїмку вписалися в кооперативу і тут купували, то за рік від нині будемо мати і сильну кооперативу і красну бібліотечку і велику ляльку для забави дівчатам, а добрий, сильний ровер для хлопців.

Так ухвалили і розійшлися. А за рік слова учителя справилися. Перший сів на ровер, при великім здвизі всеї дітвори і навіть старших — Микитка. Як-би не він, не булоб ровера! Але скільки то було реготу і втіхи, коли наш гордовитий Микита захотів пуститися сам своїми силами. Як не розженеться, як не завертить ручками, та як не гепне собою до землі! Щастє, що земля не камінь, а ще як на ній м'ягка трава!

Найбільшу втіху мав з того малий Грицуньо. Його срібний сміх заглушив всі інші голоси:

— А видис! А з длугих сміявся! Добле тобі так!

Скоро посадили і Грицуна на „ловел“. Та що там далі було і яким то плачем скінчилася та перша їзда — вже більше не казатиму.

Як у казці та не казка.

Олесик вже три дні не приходить до школи:

— Що з Олесиком? — турбуються товариші, турбується й пані учителька.

Аж прийшла Олесикова мати. Така марна, запрацьована, видно, що життя їй шовками не стелиться. Олесик,

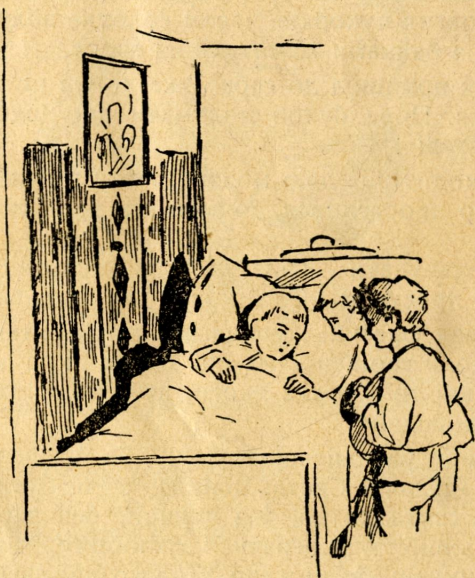
Не втримала бідна матір сліз. Сплакались і дівчатка та й хлопці засмутились.

каже, застудився, страшно кашляє, трохи горячкує. Не знаю, чи навіть прийде до школи, бо все пішло від того, що нема

Олесика у що теплого приодіти. Зима вже на дворі, а в нього тільки той літній цайговий кабатик. Тато дома без праці, бо на світі „кризис“, нема защо Олесика приодіти. Каже лікар від Каси Хорої, що Олесь запалив собі легені, а це тяжка недуга, ой тяжка...

Не втримала бідна матір сліз. Сплакались і дівчатка тай хлопці засмутились.

Добрий був з Олесика товариш. У науці спритний, ще й другим помагав, то задачу поміт написати, то рахунки вияснив. До забави був огонь не хлопець. Всі його любили. Хоч сам великий і сильний, то менших не товк, а ще й обороняв, як їх старші кривдили. Найбільше любили його малі першаки, як що тільки, то все бігло до нього.

Щодня приходило їх по двоє відвідувати Олеся...

Знали його і всі з кооперативи. Від самого початку він пристав до тої веселої спілки і був її найдіяльнішим членом. Ніякої роботи не цурався: був першим продавцем (продавав у крамниці товар), потім, по півроці був скарбником, по двох

місяцях взяв уряд писаря в кооперативі, хоч другі відмовлялися від таких обов'язків. Коли шкільна кооператива нині так гарно стоїть і стільки зробила добра, то Олесикова в тім перша заслуга.

Мати Олесикова вернула до хати, де лежав її недужий синок. Вже на другий день прийшли туди і Максим з Антоном, ще й Катруня — заглянути що діється з їх любимчиком, чи не гірше? Так щодня хтось прибігав, а найчастіше з тих, що вели кооперативу, бо ті найбільше його полюбили; вони то призначали, коли хто має йти.

Аж як минув тиждень, сказали їм, що вже пройшла найбільша горячка і буде Олесикови краще. Вже навіть пустили дітей поговорити з ним пару слів. Тоді приходило їх щодня по двоє, а все хтось щось приносив: чи кусок цукру або тих червоних довгих цукорків, часом солодке яблуко; приносили і книжочки з байками та читали на голос.

Олесик прийшов до себе. Вже ходив по хаті, почав навіть вчитися. Пора булоб подумати про школу. Але лікар гостро наказав:

— Виходити на двір можна тільки в дуже теплім одязі. Колиб тепер простудився, то вже все пропало. Пильнуйте хлопця!

Ба, пильнувати — але як? І доки того буде? Так цілу зиму в хаті просидіти? Та й котра дитина в силі витримати?

Журився Олесик, журилася мати й батько. Але що-ж тут діяти, коли грошей нема і ні звідки їх не дістати! Ані роботи якої, ані тобі друга якого, щоб позичив. Така то вже доля бідних людей!

Пройшов уже місяць грудень, ба й січень почався, наближалися Різдвяні Свята. Вони не мали бути дуже радісні, бо якіж то свята дитині без ялинки, без дарунку якогось? А тут навіть вибігти, погратися з хлопцями, на леді посанкуватися не можеш, бо ні в що теплого приодітись. Раз якось Олесик закутався у мамину хустку і пробував прогульки, та хустка не кожух, по ногах дуже холод продував; треба було оставити такі жарти.

Аж ось у самий Свят Вечір, пополудні хтось рип у хату. Увійшло до хати двоє хлопят та поклали щось на лаві, закутане у папір.

— Це для Олесика — сказали й тільки їх бачили. Вітром побігли, наче що злого вдіяли.

— Для Олесика? Що-ж це таке? — Кинулися, розв'язують, аж тут чудо не кожушина, довга, нижче колін, та ще й з баранячим ковніром. Гарна така кожушина, що раз! ще

Наш Олесик бундючно натяг кожушину...

й мережками прикрашена. По боках дві кишені стирчать, а в кишенях — ей, що-ж там? Яблука та горіхи. Щей лист якийсь виставив цікаво носик.

Бере Олесь лист і читає:

— „Дорогому Олесеви від кооперативи“.

— Ага, так це он хто дарунок тобі присилає! — скрикнула мати, а сльози радості горохом покотилися.

— Славні в тебе товариші й товаришки, Олесю! Тепер і ти у школу ходитимеш!

А наш Олесик вже бундючно надяг козушину, на голову насунув шапку.

— Йду — каже — до школи!

— Та чекай, дуренький, чи не бач, що босий! Ой ти — ти! А до того ще й свято нині, от пождеш два дні і тоді у школу, хоч на цілий день!

Так то Олесик прийшов до теплої одежини. А сталося воно он яким чином: як став Олесь приходити до здоров'я, то кооператива зробила збори і рішила, що не може так бути, щоби Олесь знову застудився і помер. Рада — в раду, рішили: щось дасть кооператива зі своєї піврічної надвишки, а решту мають діти позбирати між собою. Так і зробили. Збирали цілий місяць, вперто і таки зібрали тай купили товаришеви дарунок.

Громада великий чоловік! Коли стануть всі за одного, то він не пропаде!

Як Оксана прийшла до розуму.

Збираються чоловіки й закладають кооперативу. Чоловіки не оповідають жінкам, що урадили, а жінки цікаві.

„Скажи, чоловіче, що ви нині урадили на тих зборах?... Таж був ти там від полудня до ночі, можна було бот-зна що урадити...“

— Ми заклали в селі кооперативу — радісно відповідає чоловік.

„Що то таке кооператива“ Знов щось нового? Що воно є?“

— Та щож? — товариство, яке буде вести sklep...

— Овва, велика штука! Ніби то в нас нема sklepів, нібито треба нам ще більше... А до того називати sklep кумперативою... Було над чим сидіти від полудня до ночі! — говорить жінка.

— Це не звичайний sklep — доказує чоловік — але спільний для користи членів... І не кумператива, а кооператива.

„Знаємо, яка користь... — воркнула жінка. — ...Користь тим, що там будуть крутитися“.

— Не так воно — підсміхуючись, відповів чоловік. — Слухай, Оксано: купуєш нафту і платиш за літру 60 грошів, а не знаєш, що купець заробляє на тій 20 грошів; купуєш мило, платиш за кусник 1.20 золотих і знов не знаєш, що на милі заробив купець 30 грошів; купуєш цукор, сірники, шварц і все, що треба, і на кожному товарі купець заробляє четверту чи п'яту частку ціни. Навіть на гудзиках, на нитці і голці заробляють, ще й більше заробляють, чим на других товарах. А ми собі заклали кооперативу й сказали, що будемо купувати лише в ній і зарібок той остане між нами.

„Ая, ая... Зарібок між нами... Будеш видіти той зарібок, як своє вухо!“ — сердилася жінка. Та ще й додала: „А я таки піду до купця, він і поборгує і виторгувати можна...“

— Роби як знаєш... А я буду купувати в кооперативі, а потім мені повернуть часть того, що на мені заробили...

Хвиля мовчанки. А потім:

— Відкиж ви наберете товару — запитує жінка.

— З неба певно не впаде — відказує чоловік. Зложимо на це вкладки, то є уділи, і за це купиться товар.

— Ого-го! — кричала жінка. — Нічого, тільки давай та давай. Бралиби! Не хочу чути про ваш sklep. Ти, чоловіче, пішовби на збори, деби тоді дали, а не лиш винести з хати...

— Тільки раз дам кооперативі, а потім вона буде мені віддавати щораз більше — твердо сказав чоловік.

Минуло 8 місяців від тої бесіди. Неділя. В кооперативі рух, бо кожний приносить книжочки закупна і обчислюють, кільки йому повернуть із надвишки. Тому кільки день був якийсь контрольор. Все, що в sklepі, списали, рахували і вирахували надвишку. Той сам контрольор навчив людей, як поділити надвишку між тих членів, які купували в кооперативі товар.

З неділі почали видавати товарів звороти. Не давали гроший на руки, лиш в тих грошах товар, якого кому треба для дому. Дістав більше той, хто більше купував. Й пішли бесіди по селі, хто кільки дістав товарового звороту.

Наш знакомий господар дістав одну десятку сірників і кільо соли. Приніс вечером до дому й поставив на скриню. А на свою господиню поглянув з під лоба. Вона не відзивалася, хоч і вгадувала, що воно таке. Після якогось часу таки запитала:

„Щось таке купив чоловіче? Не маєш на що видавати гроший та на сірники. Перше купував по одній коробці, тепер відразу десять“.

— Як купив, то собі — відказує чоловік. — Та цим разом гроший я не дав, а ще, що купував в кооперативі, дістав зворот... А ти, небого, бігай по свій до купця тай до міста.

— Страх, як богато дістав! — поспішила уколоти жінка.

— Скільки купував, стільки дістав. А ти не купила навіть за кількидесять грошів. А он дивись — де мешкає вдова Костиха — ген, ген, аж під лісом, а купувала в кооперативі. Зате тепер дістала цілих 6 літрів нафти. Буде мати до ка-

ганця на цілу зиму. Побачимо, що ти дістанеш від свого купця?!

Жінка мовчала, бо бачила, що чоловік злий. В душі признавала йому слушність. Вона від сусідок уже давно знала — хто й що дістав. Була лиха сама на себе.

На нещастя у хату вступив сам купець.

— Добрий вечір вам!

Зразу ніхто не відзивався. Аж потім тихо відповіла йому господиня.

Купець бачив, що прийшов не в добру пору, але таки звернувся до жінки, щоби віддала йому довжок.

— Кілько там того буде?

— З вісімнадцять золотих — відповів купець.

„Бігме, не правда! — аж сплеснула жінка. Навіть половини з того я не винна. Та як же так, таж то розбій, таж то шахрайство на цілий світ“.

— Ну, чого злоститися? — каже купець. — Ви тільки не дуже галасуйте, бо пожалуйте! Я свого гонору не дам паскудити. Зрештою — зайдіть до мене, почислимося, а тепер можеби дали з пару яєчок? Та курку, та трохи масла? То лиш за вигоду, що чекаю на гроші та що ви брали на борг!

— Маєш твій товаровий зворот — докірливо сказав чоловік.

Аж тоді Оксана зрозуміла вагу кооперації. Зараз того дня вписалася до кооперативи і вже лиш там купувала і все лиш за готове. Не було за що, то й це купувала.

— Нехай не кортить — так собі сказала. — Вже маю добру научку, що то значить боргувати!

А молоко стала носити лиш до кооперативної молочної.

Від тоді в хаті настала згода і любов між чоловіком і жінкою. За молоко діставали тепер тільки грошей, що на Великдень купили синкові в кооперативі гарні чобітки, вишивану сорочку і книжочку про кооперацію.

Г е р о ї.

Героями називаємо тих людей, що своє життя і свою працю жертвують за всіх, за цілий нарід. Героями звичайно називають тих людей, що визначаються на війні. Але такими самими героями є й ті всі люде, що ціле своє життя воюють з темнотою і з неправдою та вчать людей кращих звичаїв. Таке геройство навіть трудніше, бо вимагає витривалости через ціле життя.

Героями були ті бідні ткачі з місточка Рочдель в Англії, що заснували першу правдиву кооперативу. Це було тому близько сто літ назад, коли нарід дуже біднував, бо не мав зарібку, а несовісні купці дуже вискували людей. Тисячі осіб, а найбільше малих дітей вмирало на різні недуги і навіть з голоду. Як тому зарадити, щоби не було такої нужди, ніхто не знав. Здавалося, що нарід мусить вигинути.

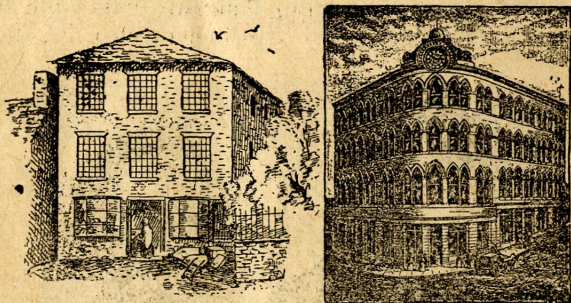
І ось тоді знайшлося в місті Рочдель 28 людей, ремісників і робітників, які сказали собі, що як зєднаються у спілку, то їм буде лекше боротися з лихом. Цілий рік вперто і витривало складали що тижня по золотому до спільної каси, аж назбиралася більша сума. Тоді наняли хату на крамницю і за ті гроші накупили всякого товару. Сказали собі: як будемо самі купувати товар, то він буде дешевший і нашим родинам буде лекше жити.

Як відкрили sklep, то з них люде сміялися, бо ніхто не хотів і подумати, щоби прості, маловчені люде могли добре провадити торгівлю. Хлопчиська з вулиці кидали зі сміхом камінчиками до вікон skleпу та реготалися на ціле горло. Але ткачі не падали духом.

Кілько їм люде не доказували, як їх не висмівали, але вони твердо стояли при своїй думці. Сказали собі, що не

дадуть себе визискувати та ще других будуть до того привчати. Прирекли собі, що знесуть всі наруги, щоби лише правда взяла верх.

По кількох роках люди зачали інакше говорити про кооперативу. Вона ані руш не банкрутувала ані члени не розікрали її товару, хоч злобні люди їй так пророкували. Та кож не брали члени товару на борг, бо знали, що взяти легко, але віддавати трудно. Знали, що неоден не віддав би і це завалилоб цілу кооперативу. Хлібець, мясо, молоко та інші товари мали для своїх діточок все свіжий і дешевий, а крім того зіставалися зарібки ще в кооперативі. Кооператива росла і росла, мала щораз більше товару і до неї приставало все більше і більше членів.

На лів о: дім де мала першу крамницю рочдельська кооператива; на прав о: величава будівля яку кооператива поставила по 23 роках існування.

Ціле місто вже знало кооперативу. Хоч вона була ще в старій домівці в бідній вуличці, що звалася смішно „Жабячий Куток“, то до неї ходили вже за товаром навіть з другого кінця міста. Скоро треба було шукати більшої домівки. Ба, як пройшло кільканацять літ, вже ніхто не сміявся з кооперативи, бо вона побудувала собі красний дім. А як пройшло двацятьтри літ, то кооператива побудувала величавий будинок, як палату (гляньте на рисунок). В тім будинку, крім skleпу, зробили ще пекарню, щоби пекти здоровий хліб для членів, м'ясарню і інші майстерні. А на поверсі зробили салю для забави для дітей, бібліотеку з дуже цікавими книжками з гарними збразками і сцену для всяких вистав і концертів. Дітям бідних родичів там дають безплатно обі-

ди. Кожна дитина, що її тато чи мама є членом кооперативи, дістає що тижня дітчу газетку.

Нині в рочдельській кооперативі є вписане ціле місто і околичні села; разом є 25 тисяч членів, а товар продають в 70 skleпах. Кооператива має своїх шість фабрик, де робить різні товари.

Оттак стало легше жити кооператорам в Рочделю. А слава про кооперативу розійшлася по цілїм англійським краю, а потім і по всьому світі. Всюди зачали бідні люде помагати собі кооперативами і стало їм веселіше жити. Бо рочдельські ткачі навчили людей єднатися для своєї оборони.

І в нас, Українців, появилися герої, що стали вчити нас єдности і братерства. Такими були наші найбільші поети Тарас Шевченко та Іван Франко. Тарас

Тарас Шевченко.

Іван Франко.

Шевченко невтомно проповідував ту думку у своїх писаннях. Він вчив нас:

„Обніміться, брати мої
Молю вас, благаю!“

„Обніміте ж брати мої
Найменшого брата
Нехай мати усміхнеться
Заплакана мати!“

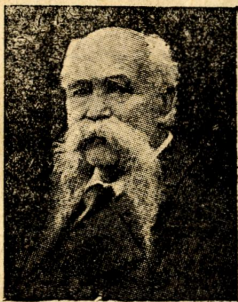
А Іван Франко вчив нас того самого ріжними способами. Приміром писав він: єднайтеся

„Бо слабого, ще й малого заклює й ворона
Лиш в громаді, в товаристві, наша оборона“.
„І ніхто най не говорить: обійдесь без мене,
Як у брата горить хата, й на твою пожене“.

Тарас Шевченко за свою науку, що голосив українському народові, був покараний московським царем на заслання в степи Азії, де перебув цілих 10 літ і де втратив здоров'я, так що скоро потім помер. Іван Франко також був переслідуваний і мусів жити у великій нужді, яка вкоротила його вік.

Вони померли, але не зрадили своєї ідеї. Померли не уступивши з бою, отже померли, як герої.

Їх науку почали здійснювати Микола Левитський та Василь Доманицький, перші українські кооператори на Великій Україні. Почали засновувати кооперативи між народом, для взаємодопомоги в нужді. І їх переслідувала московська влада. Доманицький мусів аж втікати з краю, бо і його хотіли вивезти на Сибір. Він вмер на чужині, як герой ідеї.

„Артільний Батько“
Микола Левитський.

Василь Доманицький.

На цілій українській землі появилися тисячі кооператив. Працюють в них десятки тисяч щирих людей, часто зовсім безплатно і часом навіть в голоді. Вони жертвують свою тиху працю для добра цілого народу.

Ми маємо вже тисячі кооперативних крамниць, сотки молочарень, кас та різних виробничих спілок. Вони дуже

БІБЛІОТЕКА
ХРИСТІЯНСЬКОГО ІНТЕРНАТУ
ДЛЯ СТУД. МОЛОДІ У ЛЬВОВІ.

нам помагають в нинішніх тяжких часах і ведуть нас до більшої сили.

В селі Лапшині коло Бережан діти в школі під проводом свого учителя заснували у 1924 році першу у нас діточу кооперативу. Збираючи що тижня по пару сотиків, діти з тих грошей закупили товар до крамнички а решту дали на вкладку до кооперативи дорослих. Котра дитина кінчить школу, то свої гроші дістає назад. Вже за перший рік діти зложили 137 золотих! За їх приміром пішли і дорослі. З зібраних грошей кооператива дає позички тим, кого біда притисне. Неодна бідна мама діставши позичку, справила своїй дитині теплу одежину і благословила тих діточок, що перші кинули думку дрібної ощадности і співництва. Слава про лапшинську дітвору розійшлася по цілім нашім краю і нині вже скрізь маємо ощадностеві кооперативи між дітьми і між дорослими.

Славні були діти в Лапшині!

Наш український нарід вже не буде вигибати з біди, коли буде йти за голосом своїх найбільших учителів.

1,92

6766

З М І С Т:

	Стор.
Добра рада в слушний час! (за нім. кооп. часописом)	3
Три лицарі (з Г. К. Ч.)	9
Як вовки людину розуму навчили (За Ю. Островським)	12
Вчімся від німих тварин (За Г. Фошерром)	19
Юрчик-пустунчик (за чеським кооп. часописом)	28
Про суспільне життя муравлів (за Г. Фошерром)	30
Кооперативний човен (Р. Геркмар)	36
Навернувся (з Г. К. Ч.)	43
Гордий Михань і Маруся сирітка (за І. Вольським)	44
Грицуньо на ровері	47
Як у казці, та не казка (за І. Вольським)	52
Як Оксана до розуму прийшла (з Г. К. Ч.)	57
Герої	60

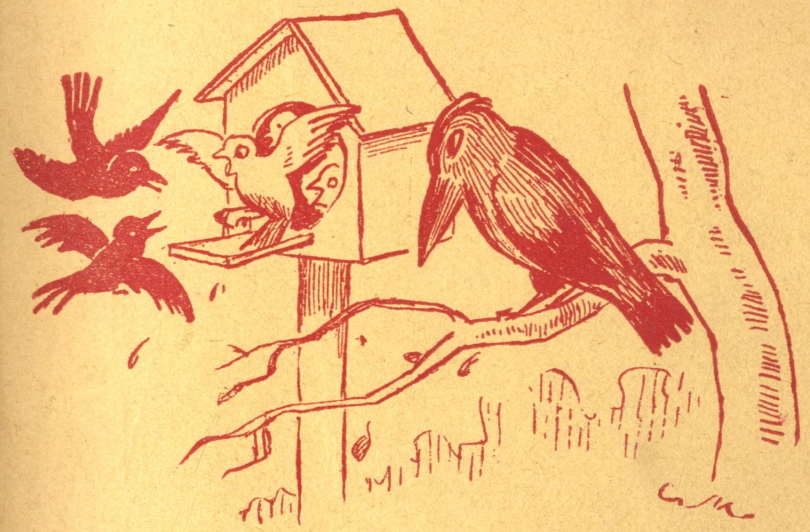
(Хто хоче більше знати, читає „Кооперативний Буквар“).

ЦІНА 30 СОТ.

4

ІЙНА

ГОРОБЦІВ

ЗІ ШПАКАМИ

ВЕСЕЛІ ОПОВІДАННЯ

27
ОБРАЗКІВ